

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЇ
КАФЕДРА ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему

**«Політична відповідальність вітчизняних органів публічної влади:
ефективність реалізації та перспективи забезпечення»**

на здобуття освітнього ступеня магістра
зі спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування»
освітньо-професійної програми «Публічне управління та адміністрування»

*Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело*

Радислав МЕЛЕНЕЦЬ

(підпис)

Виконав: здобувач вищої освіти,
гр. ПУДМ-61
Радислав МЕЛЕНЕЦЬ

Керівник: д.н.держ.упр., професор
Людмила ПАШКО

Рецензент: д.е.н., професор
Олена ГУДЗЬ

Київ, 2023

**ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
Навчально-науковий інститут захисту інформації**

Кафедра публічного управління та адміністрування
Ступінь вищої освіти «Магістр»
Спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування»
Освітньо-професійна програма «Публічне управління та адміністрування»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ Світлана ПЕТЬКУН
«23» лютого 2023 р.

**ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
Меленця Радислава Сергійовича**

1. Тема роботи **«Політична відповідальність вітчизняних органів публічної влади: ефективність реалізації та перспективи забезпечення»**;
керівник кваліфікаційної роботи – Пашко Людмила Андріївна, д.н.держ.упр., професор, затверджені наказом Державного університету інформаційно-комунікаційних технологій від «19» жовтня 2023 р. № 145.
2. Термін подання кваліфікаційної роботи – «02» січня 2024 р.
3. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи: спеціальна теоретична і методична наукова література; наукові публікації (статті, монографії, дисертаційні дослідження) провідних вітчизняних та закордонних дослідників за темою кваліфікаційної роботи; результати науково-дослідної роботи кафедри публічного управління та адміністрування «Теоретико-прикладні аспекти розвитку цифрової держави в Україні»; нормативно-правові документи; матеріали переддипломної практики.
4. Перелік ілюстративного матеріалу: *презентація*
5. Дата видачі завдання: «01» березня 2023 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Структура роботи, вступ	10.04.2023 – 30.04.2023	Виконано
2.	Розділ I	01.05.2023 – 30.06.2023	Виконано
3.	Розділ II	01.07.2023 – 31.08.2023	Виконано
4.	Розділ III	01.09.2023 – 31.10.2023	Виконано
5.	Висновки, додатки	01.11.2023 – 30.11.2023	Виконано
6.	Презентація	01.12.2023 – 15.12.2023	Виконано

Здобувач вищої освіти _____

Радислав МЕЛЕНЕЦЬ

Керівник
кваліфікаційної роботи _____

Людмила ПАШКО

РЕФЕРАТ

Меленець Р.С. Політична відповідальність вітчизняних органів публічної влади: ефективність реалізації та перспективи забезпечення: кваліф. робота на здобуття освіт. ступеня магістра; спец. 281 «Публічне управління та адміністрування»; Держ. у-т інформац.-комунікац. технолог.; каф. публічного управління та адміністрування; наук. керівник Л.А. Пашко, д.н.жерж.упр., проф. Київ, 2023. 81 с.

Мета кваліфікаційної роботи – розкрити потенціал політичної відповідальності як чинника демократичних реформ в Україні.

Об'єкт дослідження – система органів публічної влади в Україні.

Предмет дослідження – політична відповідальність органів публічної влади.

Короткий зміст роботи. Узагальнено теоретичні підходи до дослідження проблем політичної відповідальності органів публічної влади в історичній ретроспективі та на сучасному етапі розвитку українського суспільства; охарактеризовано зарубіжний досвід забезпечення політичної відповідальності органів публічної влади та визначено аспекти, які доцільно використати в Україні; проаналізовано вітчизняний досвід забезпечення політичної відповідальності органів публічної влади та розкрито його правові механізми; аргументовано ефективність політичної відповідальності як чинника демократизації політичної влади; виявлено проблеми та визначено перспективи розвитку управлінських практик забезпечення політичної відповідальності в Україні; розроблено пропозиції з удосконалення законодавства щодо забезпечення політичної відповідальності органів публічної влади в Україні.

Ключові слова: політична відповідальність, органи публічної влади, відповідальність органів публічної влади, реалізація, перспективи забезпечення, правові механізми, управлінські практики.

ABSTRACT

Melenets R.S. Political responsibility of domestic public authorities: efficiency of implementation and prospects of provision: qualification. work for obtaining education. master's degree; specialty 281 «Public management and administration»; State University of Information and Communication Technologies.; Department of Public Management and Administration; scientific supervisor L.A. Pashko, Doctor of Science in Management, Prof. Kyiv, 2023. 81 p.

The purpose of the qualification work is to reveal the potential of political responsibility as a factor of democratic reforms in Ukraine.

The object of the study is the system of public authorities in Ukraine.

The subject of the research is the political responsibility of public authorities.

Summary of the work. Theoretical approaches to the study of the problems of political responsibility of public authorities in historical retrospect and at the current stage of development of Ukrainian society are summarized; the foreign experience of ensuring political responsibility of public authorities is characterized and the aspects that should be used in Ukraine are determined; the domestic experience of ensuring political responsibility of public authorities was analyzed and its legal mechanisms were disclosed; the effectiveness of political responsibility as a factor in the democratization of political power is argued; problems were identified and prospects for the development of management practices for ensuring political responsibility in Ukraine were determined; proposals for improving the legislation on ensuring political responsibility of public authorities in Ukraine have been developed.

Key words: political responsibility, public authorities, responsibility of public authorities, implementation, prospects of provision, legal mechanisms, management practices.

ЗМІСТ

	стор.
ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ	9
1.1. Теоретичні основи дослідження проблем політичної відповідальності органів публічної влади	9
1.2. Досвід політичної відповідальності вітчизняних органів публічної влади в історичній ретроспективі	26
1.3. Світова практика у сфері політичної відповідальності та доцільність її застосування в Україні	31
РОЗДІЛ 2. ЕФЕКТИВНІСТЬ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ	40
2.1. Сучасний стан та проблеми забезпечення політичної відповідальності органів публічної влади в Україні	40
2.2. Правові механізми вітчизняної політичної відповідальності	43
2.3. Ефективність забезпечення політичної відповідальності в Україні в умовах криз	55
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ	59
3.1. Оцінка політичної відповідальності вітчизняних органів публічної влади	59
3.2. Перспективи впровадження управлінських практик політичної відповідальності в Україні	62
3.3. Рекомендації щодо підвищення рівня політичної відповідальності органів публічної влади в Україні	67
ВИСНОВКИ	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	75

ВСТУП

Політична відповідальність органів публічної влади є однією з ключових складових демократичного управління. В Україні, як і в багатьох інших країнах, проблема політичної відповідальності залишається актуальною. Дії чиновників і політиків можуть мати серйозний вплив на життя громадян та державу в цілому, тому важливо, щоб вони несли відповідальність за свої дії. Україна стикається зі складними викликами у сфері політичної відповідальності, такими як корупція, недостатня відкритість та прозорість владних структур, неефективне використання державних ресурсів тощо. Проте, в країні також існують позитивні приклади відповідальної поведінки органів публічної влади, які можуть стати основою для подальшого розвитку управлінських практик політичної відповідальності.

Проблемами запровадженням ефективної системи політичної відповідальності в галузі науки державного управління та на міждисциплінарній основі займалися: Л. Кривенко, О. Мельник, О. Майданик, Р. Павленко. Окремі аспекти проблематики досліджували, зокрема, В. Козаков, М. Кравченко, Л. Новак-Каляєва, С. Петькун та ін.

Актуальність дослідження включає декілька складових, серед яких ключовими є:

- демократія та ефективне державне управління: політична відповідальність є одним із ключових елементів демократичного управління. Дослідження цієї теми допомагає зрозуміти, яким чином впровадження механізмів політичної відповідальності сприяє покращенню ефективності державного управління в Україні;
- боротьба з корупцією: політична відповідальність відіграє важливу роль у запобіганні та протидії корупції. Дослідження її механізмів та ефективності сприяє розробці та впровадженню ефективних стратегій боротьби з корупцією в політичній сфері України;
- розвиток політичної культури: дослідження політичної відповідальності сприяє підвищенню рівня політичної культури суспільства. Вивчення цієї теми допомагає громадянам розуміти важливість активної участі в

політичному процесі та впливу на дії політичних діячів;

- міжнародний контекст: питання політичної відповідальності є актуальними не лише для України, а й для багатьох інших країн. Дослідження цієї теми дозволяє аналізувати та порівнювати міжнародний досвід, впроваджувати кращі практики та стандарти в українському контексті.

Мета кваліфікаційної роботи – розкрити потенціал політичної відповідальності як чинника демократичних реформ в Україні.

Мета зумовлює виконання низки завдань:

- узагальнити теоретичні підходи до дослідження проблем політичної відповідальності органів публічної влади в історичній ретроспективі та на сучасному етапі розвитку українського суспільства;
- охарактеризувати зарубіжний досвід забезпечення політичної відповідальності органів публічної влади та визначити ті його аспекти, що доцільно використати в Україні;
- проаналізувати вітчизняний досвід забезпечення політичної відповідальності органів публічної влади та розкрити його правові механізми;
- аргументувати ефективність політичної відповідальності як чинника демократизації політичної влади;
- виявити проблеми та визначити перспективи розвитку управлінських практик забезпечення політичної відповідальності в Україні;
- розробити пропозиції з удосконалення законодавства щодо забезпечення політичної відповідальності органів публічної влади в Україні.

Об'єктом дослідження є система органів публічної влади в Україні.

Предмет дослідження – це політична відповідальність органів публічної влади.

Концепція кваліфікаційної роботи зумовлена завданнями публічного управління щодо забезпечення політичної відповідальності органів публічної влади.

Методологія базується на застосуванні фундаментальних, загальнонаукових та спеціальних методів наукового дослідження. Зокрема, у

роботі використанні наступні методи та підходи: на основі історичного підходу та діалектичного методу розглядаються проблеми політичної відповідальності органів публічної влади в історичній ретроспективі та сучасному етапі; на основі логічного та компаративного методів проведено узагальнення зарубіжного досвіду забезпечення політичної відповідальності органів публічної влади; системно-аналітичний метод використовується при аналізі міжнародно-правових та національних правових документів та нормативних актів публічного управління всіх рівнів та управлінських практик забезпечення політичної відповідальності; на основі спеціальних методів проведено експертне оцінювання рівня політичної відповідальності органів публічної влади в Україні та визначено факторів, що впливають на рівень такої відповідальності.

Апробація результатів роботи. Основні положення, висновки і рекомендації дослідження обговорювалися під час попереднього захисту кваліфікаційної роботи на засіданні кафедри публічного управління та адміністрування Державного університету інформаційно-комунікаційних технологій 19 грудня 2023 року.

Структура кваліфікаційної роботи. Дослідження складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури. Загальний обсяг – 81 сторінка.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

1.1. Теоретичні основи дослідження проблем політичної відповідальності органів публічної влади

Політична відповідальність органів публічної влади – це здатність понести наслідки за свої рішення та дії в інтересах громадян та держави. Вона є однією з важливих складових демократичного устрою суспільства, оскільки забезпечує контроль громадськості над діяльністю органів публічної влади та змушує їх виконувати свої обов'язки відповідно до закону та інтересів громадян [76, с. 3].

Політична відповідальність органів публічної влади розглядається як одна з основних засад демократії, що обумовлює баланс влади, захищає права та свободи громадян, підвищує якість публічного управління та забезпечує відповідність правового поля та державних політик потребам суспільства. Політична відповідальність органів публічної влади може мати різні форми та види, залежновід конкретних умов та ситуацій. Однак, взагалі можна виділити наступні види політичної відповідальності:

- імпічмент – процедура відсторонення вищого посадовця від владних повноважень через порушення закону;
- відставка з посади – добровільне звільнення з посади з причини неефективної роботи або порушення закону;
- голосування недовіри – процедура, під час якої парламент може висловити недовіру уряду чи окремому міністру;
- підсудність – можливість притягнення до відповідальності за порушення закону та некомпетентну діяльність;
- публічне обговорення – засоби масової інформації та громадськість можуть публічно критикувати дії та рішення органів публічної влади [56, с. 33].

Одним з найбільш важливих елементів політичної відповідальності органів публічної влади є їх здатність нести наслідки своїх дій перед

громадськістю. Це означає, що у разі невиконання або поганого виконання своїх повноважень органи публічної влади мають бути готові до того, що громадськість буде вимагати відповідальності за свої дії [53, с. 503].

Політична відповідальність органів публічної влади є не тільки важливим елементом демократії, але й ключовим чинником забезпечення ефективного функціонування держави. Це означає, що органи публічної влади повинні розуміти свою відповідальність перед громадськістю та бути готовими приймати відповідні заходи для вирішення проблем, що стоять перед державою. Важливо розуміти, що політична відповідальність не обмежується лише наслідками за невиконання або неправильне виконання повноважень. Вона також означає, що органи публічної влади повинні мати відкритий та прозорий характер діяльності, щоб громадськість могла оцінити їхню роботу та зрозуміти, як вони приймають рішення, що впливають на життя людей [23, с. 112].

Також важливим елементом політичної відповідальності є здатність органів публічної влади до самокритики та готовність до внесення змін у свою діяльність для покращення якості надання послуг громадянам. Це може бути досягнуто шляхом вивчення досвіду інших країн, аналізу проблем та визначення шляхів розв'язання цих проблем в Україні. Важливим елементом є також аналіз законодавства та правил, що регулюють питання політичної відповідальності органів публічної влади в Україні, включаючи Конституцію, закони, підзаконні акти та рішення судів.

Дослідження поняття політичної відповідальності органів публічної влади передбачає визначення того, що розуміється під цим терміном та які основні аспекти пов'язані з його застосуванням. Політична відповідальність органів публічної влади визначається як їх здатність нести відповідальність перед суспільством за свої рішення та дії, які можуть мати вплив на політичну, економічну та соціальну сфери держави.

Політична відповідальність органів публічної влади може бути різними формами, такими як відставка, імпічмент, кримінальне переслідування або втрата популярності. Вона може бути накладена через вибори, референдуми,

парламентські голосування або інші форми громадської мобілізації.

Україна як демократична країна, що розвивається, віддає велике значення політичній відповідальності органів публічної влади, що забезпечує ефективну взаємодію між державою та громадянами, забезпечує демократію та розбудову правової держави. Поняття політичної відповідальності органів публічної влади передбачає відповідність певних органів публічної влади вимогам, що встановлюються для них на підставі законодавства, традицій та морально-етичних норм суспільства. Органи публічної влади повинні нести відповідальність за свої рішення та дії, які впливають на життя громадян, державу та суспільство в цілому.

Політична відповідальність є важливим елементом функціонування демократичного суспільства. Це означає, що політичні діячі, включаючи обрані урядові та парламентські посади, повинні нести відповідальність перед громадськістю за свої дії та рішення. Політична відповідальність може мати різні форми. Наприклад, урядові посадовці можуть бути змушені піти у відставку або бути звільнені через невдачі в управлінні країною або порушення етичних стандартів. Парламентські депутати також можуть бути позбавлені своїх посад за невідповідність чи порушення своїх обов'язків [17].

Політична відповідальність також може мати форму правової відповідальності, коли урядові посадовці або парламентські депутати можуть бути притягнені до відповідальності за порушення закону або конституції країни. Однак політична відповідальність не обмежується тільки наслідками за негативні дії. Політичні діячі можуть бути визнані та нагороджені за свої успіхи та досягнення, такі як реформи, які покращують життя громадян, або за виконання обіцянок перед виборцями.

Політична відповідальність є проявом демократії та відкритості, що сприяє побудові довіри між владою та громадянами та покращенню рівня життя людей в країні. Україна має декілька прикладів політичної відповідальності, які можна навести:

- розслідування корупційних справ: в Україні також були приклади, коли політики були притягнені до відповідальності за корупційні дії. Наприклад,

- у 2019 році колишній Президент України Петро Порошенко був звинувачений у порушенні закону про державну оборону та зловживанні владою. Це приклад того, що в Україні борються з корупцією на різних рівнях, включаючи політичний [17];
- відставка уряду: у 2019 році Україна була свідком відставки уряду після того, як Президент Зеленський розпустив Верховну Раду. Це сталося після масштабних протестів української громадськості, які вимагали змін у владі. Це є прикладом того, що політики мають бути відповідальними за свої дії та визнавати настрої громадськості [12];
 - звільнення чиновників: у 2021 році було декілька випадків звільнення чиновників в Україні через їхню невідповідальність або порушення етичних норм. Наприклад, у вересні 2021 року президент Володимир Зеленський підписав указ про звільнення заступника голови СБУ за недостатній контроль за діяльністю підприємства-монополіста у сфері збуту електроенергії [70]. Також у вересні 2021 року було звільнено заступника міністра охорони здоров'я України через скандал з незаконним отриманням вакцин від COVID-19 [20];
 - публічне визнання помилок: один з прикладів публічного визнання помилок від депутата України стосується Миколи Княжицького, який є членом Верховної Ради України. У 2020 році під час одного з ефірів телеканалу «112 Україна» він визнав свою помилку відносно голосування за закон, який передбачав зняття мораторію на продаж землі в Україні. Депутат заявив, що не зрозумів належним чином наслідки свого голосування, і що він погодився з тим, що це була помилка [77].

Ці приклади демонструють, що політична відповідальність в Україні поступово зміцнюється. Відставка уряду та реформи у різних сферах показують, що політики в Україні починають відповідати за свої дії перед громадськістю та прагнуть досягти кращих результатів для країни. Крім того, існування механізмів контролю та регулювання дій політиків, таких як антикорупційний суд, теж свідчить про зміцнення політичної відповідальності в Україні. Проте, необхідно зазначити, що цей процес є довготривалим та

потребує постійного зусилля всіх зацікавлених сторін. Досягнення високого рівня політичної відповідальності в Україні потребує зміни політичної культури та встановлення стабільної демократичної системи, що ґрунтується на принципах прозорості, відкритості та взаємодії між політиками та громадою.

Аналіз результатів застосування механізмів політичної відповідальності в Україні.

Застосування механізмів політичної відповідальності є важливим елементом демократії та гарантує, що політичні діячі не зловживають своїм владним статусом. Україна здійснює різноманітні механізми політичної відповідальності, такі як інструменти парламентського контролю, судовий нагляд, а також механізми громадської контрольної та допоміжної діяльності.

Аналіз результатів застосування механізмів політичної відповідальності

в Україні показує, що ці механізми дійсно працюють і вже мали певний вплив на політичну ситуацію в країні. З одного боку, це сприяє зміцненню демократичних інститутів та відкритості владних структур. З іншого боку, це може призвести до політичної нестабільності, оскільки часті зміни влади можуть порушити процес реформ [55, с. 143]. Один з головних викликів, з яким стикається Україна в контексті механізмів політичної відповідальності, полягає у забезпеченні незалежності суду та прозорості судових процесів. Це дуже важливо для забезпечення дієвості правосуддя та перешкоджання впливу на судові рішення з боку політичних еліт. Також, важливо забезпечувати стабільність у владних структурах, щоб уникнути змін на керівних посадах занадто часто.

Незважаючи на деякі труднощі, є позитивні зміни у напрямку зміцнення механізмів політичної відповідальності в Україні. Наприклад, з 2016 року в Україні діє електронна система декларування доходів посадових осіб та депутатів, яка дозволяє більш ефективно виявляти можливі конфлікти інтересів та відслідковувати незаконне збагачення посадових осіб [75]. Також, в 2018 році було ухвалено закон, який передбачає заборону на входження до складу вищих органів державної влади осіб, притягнутих до кримінальної

відповідальності за корупційні злочини [16]. Крім того, у 2020 році Верховна Рада України прийняла закон, який передбачає можливість звільнення голів районних та міських державних адміністрацій за невиконання показників діяльності. Це стимулює керівників державних органів до більш ефективної роботи та відповідального ставлення до своїх обов'язків.

Суб'єктами політичної відповідальності можуть виступати різні політичні актори, які приймають політичні рішення і здійснюють політичні дії. Політичні рішення можуть ухвалюватися, а дії відбуватися як індивідуально, і колективно, і отже, можуть мати місце як індивідуальні, і колективні суб'єкти політичної відповідальності. Індивідуальними суб'єктами політичної відповідальності виступають політики, у тому числі посадові особи, які обіймають політичні посади в системі публічної влади, а також громадяни, які беруть участь у політичних заходах [54]. Як колективні суб'єкти політичної відповідальності можуть виступати різні політичні інститути, в яких має місце як колегіальне, так і індивідуальне прийняття політичних рішень. При колегіальному прийнятті політичних рішень коло осіб, які беруть участь у їх прийнятті, має бути обмежене та персонально визначене. Інакше обговорювати політичну відповідальність немає сенсу, тому що в самій такій процедурі прийняття рішення спочатку закладено принцип колективної безвідповідальності.

При здійсненні політичним інститутом тих чи інших колективних дій кожен із тих, хто входить до його кадрового складу, несе особисту відповідальність за участь чи неучасть у цих діях. Як уявляється, тільки за такого підходу і має сенс розглядати політичну відповідальність політичного інституту як колективного суб'єкта такої відповідальності. При запропонованому підході обговорення відповідальності народу, електорату та абстрактних еліт є неправомірним. Виходячи з того, що політика покликана регулювати суспільні відносини, природним чином об'єктом політичної відповідальності є суспільство. Характер рішень і дій політичних акторів, а отже, і сутнісні характеристики їхньої політичної відповідальності, визначальним чином залежать від того, які цілі ці актори переслідують і які

завдання вирішують на різних стадіях політичного процесу, а саме на стадії завоювання утримання політичними акторами публічної влади та на стадії її використання [57, с. 57].

На етапі завоювання публічної влади, що здійснюється за допомогою виборів, головними дійовими особами та політичними акторами виступають, з одного боку, політичні партії та кандидати, а з іншого – виборці політичні партії виставляють на політичний ринок для обміну на голоси виборців два взаємопов'язані політичні продукти. Перший є партійними програмами, які мають містити політичні проекти розвитку суспільства і держави, а другий – політичні команди на чолі з партійними лідерами, які мають реалізовувати такі проекти за допомогою владнопримусових повноважень публічної влади. За «якість» цих продуктів партії і мають насамперед нести політичну відповідальність перед виборцями та суспільством загалом.

У демократичній правовій державі ціннісний зміст та зміст партійних програм та проектів мають визначатися обов'язковістю дотримання та захисту прав і свобод людини та громадянина та принципу конституціоналізму. Партії також мають нести політичну відповідальність перед виборцями за професіоналізм, підготовленість до управління справами держави, моральні та етичні якості запропонованих ними кандидатів як на обрання, так і на призначення на політичні посади у системі публічної влади [64, с. 67].

Політики, які беруть участь у виборах як партійними, так і незалежними кандидатами, повинні нести особисту політичну відповідальність за ті обіцянки, які вони дають виборцям у ході виборчих кампаній. Популістські обіцянки загрожують серйозними негативними наслідками, якщо кандидати, які їх давали, переможуть на виборах. Невиконання передвиборних обіцянок породжує у суспільстві негативне ставлення й недовіру як до давав такі обіцянки конкретним політикам, до всієї системи публічної влади, що призводить до виникнення соціальнополітичної напруженості і нестабільності, у перспективі загрожує серйозними соціально-політичними катаклізмами [64, с. 73]. Спроби за будь-яку ціну виконати практично нездійсненні передвиборчі обіцянки також загрожують можливістю

дестабілізації спочатку економічної ситуації, а потім негативним розвитком соціальних і політичних процесів за попереднім сценарієм. Партії, що беруть участь у виборах, усі партійні та незалежні кандидати несуть політичну відповідальність за застосовувані ними методи та способи участі у виборчих кампаніях. Зрозуміло, що політична відповідальність несумісна з принципом «мета виправдовує засоби».

При цьому політична відповідальність партій та політиків перед виборцями та суспільством загалом спотворюється та трансформується у їхню відповідальність, засновану на корупційних відносинах, перед тими, хто забезпечив їм перемогу на виборах. Політична відповідальність громадянина має базуватися на ясному усвідомленні визначальної ролі політики у його щоденному житті. У ході виборів політично відповідальний виборець має свідомо приймати рішення про свою участь чи неучасть як форму протесту у тих чи інших виборах, а також про те, за яку партію та кандидата він віддасть свій голос. Політична відповідальність громадянина є показником рівня як його політичної, так і загальної культури. Виховання політичної відповідальності та політичної культури громадянина як складової частини його загальної культури має бути одним з найважливіших завдань сучасної освіти [51]. Якщо завоювання влади політичними акторами здійснюється за допомогою державного, зокрема військового перевороту або шляхом підкупу державних вищих посадових осіб фінансово-промисловими групами та корпораціями олігархічного типу та впровадження в систему публічної влади їх ставлеників, то поняття політичної відповідальності до таких ситуацій у принципі є непридатним. Особливе місце в проблематиці політичної відповідальності займає революційне завоювання влади за допомогою так званих ненасильницьких революцій, коли зміна правлячого режиму вже неможлива в результаті виборів, а можлива тільки під тиском масових протестних акцій. Природно, що політичну відповідальність перед суспільством за організацію масових акцій протесту та зміну правлячого режиму беруть на себе лідери протестного руху. Але в таких ситуаціях першорядна суть політичної відповідальності, що лежить як на лідерах

протестних рухів, так і на лідерах правлячих режимів, полягає в тому, щоб не допустити кровопролиття, громадянської війни та розпаду держави [44, с. 524].

На етапі використання публічної влади партіями і кандидатами, які перемогли на виборах, суть їхньої політичної відповідальності полягає в тому, щоб практично реалізовувати відповідні їх політико-ідеологічній орієнтації проектита заходищодорозвиткусупільства та держави, які вони пред'являли виборцям як свої передвиборчі програми. Говорити про політичну відповідальність перед виборцями, які голосували, виходячи з того, чи сподобався їм чи не сподобався лідер тієї чи іншої партії чи кандидат як чоловік чи жінка, досить проблематично. Однак політично відповідальний політик зобов'язаний виходити із презумпції політично відповідального голосування на виборах усіх виборців [69, с. 8].

Безпосередньо політичну відповідальність за реалізацію партійних та персональних передвиборчих програм та обіцянок несуть кандидати та представники партій – як обрані, так і призначені на політичні посади у системі публічної влади. Змінюваність внаслідок політичної конкуренції під час виборів як безпосередньо обраних, а й призначених політичних посадових осіб у системі публічної влади одна із ключових і обов'язкових атрибутів демократії, які забезпечують політичний контроль громадян над діяльністю публічної влади. Така змінність служить дієвим механізмом примусу до політичної відповідальності кандидатів та представників партій, обраних та призначених на політичні посади у системі публічної влади. Особливо слід зазначити, що у мирному житті армія та інші силові структури, очевидно, мають бути деполітизовані та не повинні бути суб'єктами політичної відповідальності.

Особливу проблему представляє політична відповідальність їх командування в умовах революційної зміни правлячого політичного режиму. Саме від позиції армії в особі її командування визначальним чином залежить те, за яким сценарієм розвиватимуться події у протистоянні протестного руху та правлячого режиму – за сценарієм «ненасильницької» революції чи

громадянської війни [41, с. 31]. Ця проблема, безумовно, потребує окремого спеціального дослідження. На етапі використання публічної влади політичними акторами, колективними суб'єктами політичної відповідальності виступають політичні інститути публічної влади, політичні партії та громадські об'єднання громадян. На загальнодержавному рівні до політичних інститутів публічної влади відносяться президент при президентській та змішаній напівпрезидентській формах правління, загальнодержавний парламент та уряд.

Політичні інститути публічної влади в першочерговому порядку несуть політичну відповідальність за дотримання та захист прав і свобод людини та громадянина та дотримання принципу конституціоналізму при ухваленні політичних рішень та реалізації дій щодо управління справами суспільства та держави. Також вони несуть політичну відповідальність за політичні, економічні та соціальні наслідки своїх рішень та дій для громадян [41, с. 34].

У парламенті, уряді та подібних органах публічної влади на регіональному та місцевому рівнях політичні та управлінські рішення, які можуть мати політичні наслідки, приймаються колегіально. Президент та вищі посадові особи публічної влади на регіональному та місцевому рівні приймають політичні та управлінські рішення одноосібно.

Політичне рішення та дії парламенту здійснюються у формі прийняття законів у процесі законодавчої діяльності. Політичну відповідальність за лідерів опозиції та громадських організацій зняття законів несе насамперед парламентська більшість. А парламентська опозиція має забезпечувати контроль діяльності парламенту загалом, правлячої парламентської більшості та сформованого ним уряду, а також інших органів публічної влади. За сумлінне та якісне виконання цього завдання парламентська опозиція несе політичну відповідальність перед виборцями та всім суспільством [41, с. 157]. При цьому всі депутати мають індемнітет – свободу виступів і голосування в парламенті, через яку не допускається притягнення депутата до відповідальності за його парламентську діяльність. На етапі використання публічної влади мірою політичної відповідальності законодавчих та

представницьких органів публічної влади всіх рівнів слугує їх розпуск та проведення дострокових виборів [29, с. 87].

Рішення щодо державної соціально-економічної політики та оперативні управлінські рішення приймаються урядом колегіально на його засіданнях. За такі рішення та їх економічні, соціальні та політичні наслідки уряд несе колегіальну політичну відповідальність. Мірою відповідальності уряду є його відставка і відставка окремих членів уряду. Президент демократичної правової держави як її глава є гарантом Конституції, права і свободи людини і громадянина і несе політичну відповідальність насамперед за їх дотримання та захист усіма органами та організаціями публічної влади. Президент несе політичну відповідальність за всі свої рішення та дії та за їх можливі наслідки [26].

Офіційні посадові особи публічної влади регіонального та місцевого рівня також несуть відповідальність за свої одноосібні рішення та вчинені відповідно до цих рішень дії підпорядкованих їм органів та організацій публічної влади та їх наслідки [29, с. 91]. На етапі використання публічної влади характер політичної діяльності, а отже і політичної відповідальності партій, визначальним чином залежить від того, представлена чи ні партія в парламенті партійним депутатським корпусом. Для партій, представлених у парламенті, основним видом їхньої політичної діяльності стає законодавча і загалом парламентська діяльність. Характер парламентської діяльності партії та її політичної відповідальності в рамках такої діяльності залежить від того, як вирішується класична внутрішньопартійна проблема домінування [21, с. 28].

При домінуванні керівництва партії воно несе в першу чергу політичну відповідальність за діяльність партії на етапі використання публічної влади, включаючи як результати парламентської діяльності партії, так і проведення партією політичних кампаній та масових акцій; а партійний депутатський корпус виступає у ролі відповідального виконавця директивних вказівок керівних органів партії. При домінуванні депутатського корпусу у внутрішньопартійних відносинах має місце розподіл функцій між партійним

керівництвом та партійним депутатським корпусом. У цьому випадку керівництво партії та партійний депутатський корпус несуть солідарну відповідальність за діяльність партії. Для партій, не представлених у парламенті, основними видами їхньої політичної діяльності на етапі використання публічної влади залишаються проведення публічних кампаній з політичної реклами партії та масових політичних акцій, за проведення та результати яких політичну відповідальність несе керівництво партій [33, с. 16]. Слід зазначити, що організатори та учасники масових політичних акцій насамперед несуть політичну відповідальність за їхній ненасильницький характер. Певну політичну відповідальність за дії несуть і громадські об'єднання громадян.

Однією з функцій громадських об'єднань, крім релігійних, є вплив на проведену публічною владою політику у сфері діяльності та компетенції громадського об'єднання у вигляді законодавчо чи інституційно регламентованого лобіювання. І за результати такого лобіювання громадські об'єднання мають нести політичну відповідальність. Крім того, громадські об'єднання виступають основними акторами цивільного контролю діяльності органів та посадових осіб публічної влади [33, с.17].

Практичний результат цивільного контролю полягає в тому, щоб уповноваженими на те органами публічної влади було проведено перевірку всіх подій та фактів корупційного характеру та іншого неналежного виконання службових обов'язків, виявлених за результатами такого контролю. Під час їх підтвердження ті, хто безпосередньо причетний до корупції, мають бути в судовому порядку притягнуті до адміністративної чи кримінальної відповідальності, а відповідальні посадові особи, які допустили виникнення корупційних відносин – відправлені у добровільну чи примусову відставку. При цьому мають бути усунуті обставини нормативного та організаційного характеру, які сприятимуть поширенню в органах публічної влади корупційних відносин та інших неформальних практик [33, с. 17]. У такому ракурсі громадські об'єднання громадян, які реалізують цивільний контроль, несуть політичну відповідальність за його проведення та результати. У цьому

зовнішній стосовно системі влади громадянський контроль служить значним і ефективним заходом примусу до політичної відповідальності її органів, організацій і посадових осіб.

Дослідження проблем політичної відповідальності органів публічної влади в науковій літературі базуються на різних теоретичних підходах та концепціях. Процес політичної відповідальності означає систему механізмів, процедур та норм, які забезпечують здатність владних органів та посадових осіб до відповідності своїх дій і рішень законам, нормам моралі та соціальним цінностям. Це означає, що процес політичної відповідальності включає в себе різноманітні механізми контролю, звітності та покарання за невиконання своїх обов'язків або порушення законодавства.

У широкому розумінні політична відповідальність також охоплює процес забезпечення громадянської участі в політичному житті та контролю за діяльністю влади, що сприяє зміцненню демократії та підвищенню рівня довіри громадян до держави.

Одним з найвідоміших підходів є теорія демократії, яка встановлює зв'язок між політичною відповідальністю демократією. Згідно з цією теорією, держава зобов'язана працювати на користь громадян, і політична відповідальність органів влади перед громадянами є ключовою складовою демократичного управління. Інший підхід – це підхід системного аналізу, який розглядає політичну відповідальність як систему взаємозв'язків між різними діями і рішеннями. Згідно з цим підходом, політична відповідальність повинна бути визначена не тільки за окремими вчинками, але і за їх взаємозв'язками та наслідками.

Проблемою політичної відповідальності на сучасному етапі займаються недостатньо, і це може мати негативні наслідки для демократичного функціонування суспільства, але все ж проблематика розглядалася та досліджувалася різними науковцями та експертами в галузі політичних наук, права та соціології. Дослідження проводилися як на рівні державних інституцій, так і на рівні громадських організацій та активістів. До українських науковців, які займалися дослідженням питань політичної відповідальності

можна віднести: В. Мельниченко, Г. Малкіна, Д. Виговський, І. Черленяк, К. Білоус, Л. Радченко, М. Задорожня, Р. Жмудський, С. Балан.

Віктор Іванович Мельниченко – український політичний діяч та науковець, доктор політичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України. Він також присвятив значну увагу питанням політичної відповідальності. У своїх працях, зокрема у публікації «Політична відповідальність у державному управлінні» (2003) В.І. Мельниченко розглядає питання політичної відповідальності як центральний елемент політичної культури та суспільної свідомості. Дослідник аналізує механізми забезпечення політичної відповідальності, в тому числі її правові та етичні аспекти, та розглядає роль політичної відповідальності в демократичному суспільстві. Крім того, В.І. Мельниченко звертає увагу на практичні аспекти реалізації політичної відповідальності, зокрема на відповідальність політичних діячів перед виборцями та суспільством в цілому. Він також висвітлює питання взаємодії між політичною відповідальністю та іншими аспектами політичного процесу, наприклад, змінами влади та управління державними ресурсами.

Науковий доробок Ганни Малкіної пов'язаний з вивченням соціальної відповідальності бізнесу та держави, а також взаємозв'язку між владою та громадянським суспільством. Однак, у її працях також знаходять відомості про політичну відповідальність. Зокрема, у статті «Демократія і політична відповідальність» (2010) Малкіна звертає увагу на те, що політична відповідальність є одним з ключових принципів демократії та має бути забезпечена на всіх рівнях влади. Вона також наголошує на необхідності розвитку механізмів контролю за владою та залучення громадськості до процесу забезпечення політичної відповідальності.

Іван Іванович Черленяк – український науковець, доктор політичних наук, професор кафедри політології та міжнародних відносин Ужгородського національного університету. В своїх наукових працях Іван Іванович Черленяк розглядає різні аспекти політичної відповідальності. Зокрема, у праці «Формування інституту політичної відповідальності в умовах становлення політико-еволюційних циклів в Україні» Іван Іванович Черленяк аналізує

проблеми, пов'язані з формуванням інституту політичної відповідальності в Україні в умовах постійних змін політичної кон'юнктури. Він розглядає роль політичної відповідальності як необхідної передумови демократичної політичної системи та зазначає, що ефективність політичної відповідальності залежить від належного функціонування відповідних інститутів та механізмів контролю. Черленяк також висловлює свої пропозиції щодо удосконалення системи політичної відповідальності в Україні та розвитку відповідних інститутів.

Роман Жмудський – український політичний діяч, доктор політичних наук, професор. Він вивчає питання державного управління, політичної культури, політичних партій та виборів. У своїх працях він часто звертається до питань політичної відповідальності в українському державному управлінні. Працю «Політична відповідальність у державному управлінні» Р. Жмудський присвятив дослідженню питань політичної відповідальності у державному управлінні. Автор аналізує різні підходи до розуміння поняття «політична відповідальність» та описує її зміст у контексті державного управління. Він висвітлює питання зв'язку політичної відповідальності з іншими аспектами державного управління, такими як демократія, правова держава, розподіл влади та інші. Також автор досліджує різні форми політичної відповідальності та механізми її здійснення у державному управлінні, зокрема через механізми парламентського контролю, судової влади, контролю громадськості та ЗМІ. У своїй роботі Р. Жмудський також звертає увагу на роль політичної культури та етики у забезпеченні політичної відповідальності, а також на необхідність розвитку ефективних механізмів запобігання порушенням законодавства та зловживанням владою.

Сергій Балан є відомим українським науковцем у галузі політології, зокрема займається питаннями демократії, прав людини та політичної відповідальності. У своїх працях він описує політичну відповідальність як поняття, що означає зобов'язання державних посадовців та політиків нести відповідальність за свої дії перед громадськістю. Він також підкреслює, що політична відповідальність має бути забезпечена ефективними механізмами

контролю та регулювання поведінки державних посадовців. У своїй праці «Політична відповідальність у процесі здійснення державної влади», то можна сказати, що у цій роботі автор аналізує концепт політичної відповідальності в контексті функціонування державної влади в Україні. Він звертає увагу на те, що політична відповідальність включає в себе не тільки відповідальність перед громадянами, а й перед іншими галузями влади. В роботі детально розглядаються механізми забезпечення політичної відповідальності, зокрема система контролю та нагляду, правова засобита відповідальність за порушення законодавства. Також в роботі звертається увага на значення інформаційного простору та громадської думки для забезпечення ефективної політичної відповідальності.

Питання політичної відповідальності є предметом дослідження багатьох науковців і політичних діячів за кордоном. Серед найвідоміших теоретиків та дослідників можна відзначити:

- Роберта Даль: він писав про те, що політична відповідальність повинна бути забезпечена не тільки для державних органів, але і для приватних компаній, які мають великий вплив на суспільство;
- Майкла Волтерса: він писав про те, що політична відповідальність повинна бути взята на себе вищими посадовими особами, які приймають важливі рішення;
- Джона Кінгдона: він писав про те, що політична відповідальність повинна бути забезпечена через систему контролю і звітності, яка гарантує відповідність управлінських рішень законам та правилам;
- Пола Піерсона: він писав про те, що політична відповідальність повинна бути забезпечена через активну участь громадськості в процесі прийняття рішень та контролю за діяльністю державних органів.

Основні терміни, що використовуються в контексті політичної відповідальності, включають:

- політична відповідальність – зобов'язання державних службовців або політичних діячів за свої дії або бездіяльність у виконанні своїх обов'язків;
- державна відповідальність – зобов'язання держави перед своїми

- громадянами за результатами своєї роботи та впливом на життя людей;
- громадянська відповідальність – зобов'язання громадян перед державою та суспільством в цілому за свої дії або бездіяльність у виконанні своїх прав та обов'язків;
 - політична відповідальність перед народом – зобов'язання державних службовців та політичних діячів перед народом за свої дії та вплив на життя людей;
 - політична відповідальність перед законом – зобов'язання державних службовців та політичних діячів дотримуватися законів та конституції країни;
 - виборча відповідальність – зобов'язання державних службовців та політичних діячів виконувати свої обіцянки перед виборцями та бути готовими до звітування про свою роботу під час виборчих кампаній;
 - політична відповідальність перед міжнародним співтовариством – зобов'язання державних службовців та політичних діячів дотримуватися міжнародних стандартів та норм поведінки.
 - колективна політична відповідальність – це зобов'язання групи державних службовців або політичних діячів нести відповідальність за спільноздійснені рішення та дії в управлінні державними справами [26].
- Отже, дослідження поняття політичної відповідальності органів публічної влади передбачає визначення того, що розуміється під цим терміном та які основні аспекти пов'язані з його застосуванням. Політична відповідальність органів публічної влади визначається як їх здатність нести відповідальність перед суспільством за свої рішення та дії, які можуть мати вплив на політичну, економічну та соціальну сфери держави.

Політична відповідальність органів публічної влади може бути різними формами, такими як відставка, імпічмент, кримінальне переслідування або втрата популярності. Вона може бути накладена через вибори, референдуми, парламентські голосування або інші форми громадської мобілізації.

Проблемою політичної відповідальності на сучасному етапі займаються недостатньо, і це може мати негативні наслідки для демократичного

функціонування суспільства, але все ж проблематика розглядалася та досліджувалася різними науковцями та експертами в галузі політичних наук, права та соціології.

1.2. Досвід політичної відповідальності вітчизняних органів публічної влади в історичній ретроспективі

Історичний аналіз політичної відповідальності є дослідженням історичного досвіду, зв'язаного з практикою встановлення та здійснення механізмів політичної відповідальності за рішення, прийняті в політичній сфері. Це включає в себе вивчення історії законодавчих, конституційних та судових механізмів, які регулюють питання політичної відповідальності, а також аналіз політичних криз, що виникали у зв'язку з порушенням цих механізмів.

Історично склалося так, що в юриспруденції було детально розроблено ретроспективний (або «негативний») аспект відповідальності. Через це відповідальність у побутовому вжитку частіше є синонімом покарання. У філософії та суспільних науках, як за кордоном, так і в нашій країні, розглядаються обидва аспекти. У філософії, зокрема в етиці, ретроспективне значення може набувати сенсу усвідомлення вини, наприклад у творі К. Ясперса «Питання про вину», або ж необхідність піклуватися про «вразливе, тендітне життя», як у Г. Йонаса та П. Рікера [10, с. 4].

У політичному сенсі ретроспективна відповідальність означає відставку державного діяча чи його позбавлення певних політичних прав, а перспективна усвідомлення носієм та суб'єктом влади свого обов'язку перед тими, над ким він має владу. В юриспруденції, зокрема радянській, неодноразово робилися спроби розвивати перспективний аспект відповідальності, однак вони нашоувалися на опір багатьох юристів, які вважали, що поняття перспективної відповідальності вносить хаос у понятійний апарат науки, бо тотожне більш традиційним поняттям юридичного обов'язку та правосвідомості. Історично поняттю політичної відповідальності в радянському суспільствознавстві передувало поняття

соціальної відповідальності. Воно набуло широкої популярності в науці та публіцистиці починаючи з 60-х років ХХ ст. у ході своєї гуманізації марксизму-ленінізму, що проводилася з метою зробити його більш «конкурентоспроможним» щодо панівних на той час філософських концепцій, які ставили в центр проблему людини, її свободи, в тому числі свободи вибору, насамперед, це екзистенціалізм. Сукупність внутрішніх та зовнішніх, зокрема політичних, чинників спонукала до «замовлення» для радянських суспільних наук звернутися до проблеми людини, а точніше до проблеми свободи та місця людини у суспільстві. Слід одразу зазначити, що поняття соціальної відповідальності в обох аспектах застосовувалось, в основному, щодо індивіда або соціальної групи. Держава як суб'єкт соціальної відповідальності могла бути відповідальною лише в сенсі обов'язку піклуватися про підвладних.

Радянські дослідники виводили актуальність вивчення теми соціальної відповідальності з таких обставин: суттєве розширення зв'язків особи з навколишнім соціальним середовищем; зростання можливостей людини впливати на довкілля внаслідок науково-технічного прогресу; складність міжнародної обстановки [25, с. 244-245].

Відповідальність передбачає те, що суб'єкт здатний відповідати за свої дії, отже, необхідні дві умови. По-перше, суб'єкт повинен мати здатність вчиняти певні дії. По-друге, він повинен мати можливість, свободу це робити. Отже, існування відповідальності зумовлене наявністю свободи. У 50-60-ті роки в Радянському Союзі з'являється маса праць про свободу в розумінні марксизму-ленінізму. Вивчення феномена відповідальності влади перед суспільством у радянській науці було прерогативою державного (у пізньорадянський період конституційного права), однак цей феномен, скоріше, постулювався як даність, ніж вивчався критично. Те саме стосується і відповідальності всередині політичної системи між радами та виконавчими органами [3, с. 34].

Поняття політичної відповідальності у цій царині не застосовувалося. Щодо зарубіжних країн, які не належали до соціалістичного табору, радянські

суспільствознавці та публіцисти вважали, що інститут парламентської відповідальності уряду слугує лише прикриттям для буржуазії, всередині якої відбуваються конфлікти між різними угрупованнями. У сучасній Україні виникла парадоксальна ситуація щодо вивчення політичної відповідальності політичною наукою. Це поняття є надзвичайно популярним серед політиків та публіцистів, проте політологи вивчають його дуже мало [10, с. 6].

Історичний аналіз політичної відповідальності може допомогти нам зрозуміти, як цей інститут розвивався в різні епохи та які фактори впливали на його формування, тож розглянемо як це відбувалося у різні епохи.

Політична відповідальність в період Австро-Угорської та Російської імперій:

У часи Австро-Угорської і Російської імперій політична відповідальність українських політичних діячів була обмежена та залежала від влади тих держав. У Австро-Угорській імперії українські політичні діячі мали обмежені можливості для впливу на політику держави. Парламент Галичини був недостатньо репрезентативним та не мав реальної влади, тому відповідальність політиків перед громадськістю була знижена. Також, влада мала можливість використовувати різні репресивні заходи для придушення опозиції.

У Російській імперії українські політичні діячі також мали обмежені можливості для впливу на політику держави. Влада використовувала цензуру та репресивні заходи для придушення опозиції. Національно-визвольний рух українців був заборонений, тому відповідальність політиків перед громадськістю була обмежена. Українські політичні діячі в цей період здебільшого ставились у виключно опозицію до влади і були змушені працювати в тіні, що ускладнювало їхню діяльність та зменшувало відповідальність перед громадськістю [30].

Період Української Народної Республіки: Українська Народна Республіка (УНР) була утворена в 1917 році, під час складної політичної ситуації в Україні після Революції 1917 року та розпаду Російської імперії. За часів УНР українські політичні діячі несли відповідальність перед

українським народом за розвиток молодій держави. Політична відповідальність українських політичних діячів за часів УНР була закріплена в Конституції УНР, яка передбачала відповідальність президента, уряду та парламенту перед Верховною Радою. У разі порушення конституційних норм або недовіри до уряду, Верховна Рада мала право вимагати відставки уряду чи президента. УНР існувала всього два роки, проте за цей час українські політичні діячі несли відповідальність за розвиток держави в умовах політичної та військової невизначеності. Зокрема, уряд УНР відповідав за збереження безпеки та територіальної цілісності держави, розвиток економіки, соціальну політику та інші аспекти життя українського народу [27].

Політична відповідальність в епоху радянської влади: в епоху радянської влади в Україні була досить складна ситуація з політичною відповідальністю. Умовно можна виділити два періоди: до середини 1930-х років та після цього часу. У період до середини 1930-х років, коли на керівні посади приходили люди, які раніше брали участь в рухах за незалежність України, політична відповідальність за їх дії була відносно високою. Багато з цих людей були репресовані або навіть стали жертвами політичних репресій. Після середини 1930-х років, коли влада укріпила свій контроль над суспільством та політичними процесами, політична відповідальність стала залежати від того, наскільки вірно діяли політичні діячі відповідно до партійної лінії та відносно до питань безпеки держави. За порушення політичної лінії Комуністичної партії СРСР та за дії, які сприяли націоналістичному руху, політичні діячі можуть бути звільнені з посад та репресовані. Також збільшились випадки репресій проти інтелектуалів, які висловлювали незгоду з політикою влади. У цілому, політична відповідальність за часів радянської влади була дуже високою, а її реалізація залежала від партійної лінії та питань безпеки держави, що дозволяло владі переслідувати діячів, які сприяли відстоюванню незалежності та демократії в Україні [49, с. 43].

Політична відповідальність у перші роки Незалежності України: після отримання Україною незалежності в 1991 році, були створені нові політичні

структури, було прийнято нову Конституцію та законодавство, які встановлювали нові механізми політичної відповідальності. Одним з головних заходів було прийняття Закону «Про державну службу» в 1993 році, який встановлював механізми відповідальності державних службовців. Закон передбачав, що державні службовці повинні виконувати свої обов'язки з відповідальністю, чесністю та компетентністю, а також передбачав механізми контролю за їхньою діяльністю та відповідальність за порушення законодавства. Крім того, Конституція України передбачала відповідальність Президента та членів уряду перед Верховною Радою України, яка мала можливість висунути до них недовіру. Цей механізм був застосований в Україні кілька разів у перші роки незалежності, коли Верховна Рада висунула до уряду та Президента недовіру. Також у перші роки незалежності в Україні були прийняті закони про вибори, які передбачали відповідальність кандидатів та політичних партій за порушення законодавства під час виборчих кампаній [43]. Через впровадження політичної відповідальності, змінюється державне правління в Україні, оскільки державні посадовці змушені бути більш відповідальними та ефективними в своїй роботі. Це допомагає підвищувати рівень довіри до державних інституцій та забезпечувати стабільність в державі. Зокрема, в Україні політична відповідальність впроваджується на всіх рівнях державного управління, включаючи Верховну Раду, Президента, уряд та місцеву владу. Це забезпечує рівномірний розподіл влади та забезпечення відповідальності всіх державних посадовців за свої дії.

Влучно буде порівняти сферу політичної відповідальності в Незалежній Україні та СРСР, вони мають різні особливості, оскільки вони ґрунтуються на різних конституційних та правових нормах. У СРСР, де панувала однопартійна система, поняття політичної відповідальності було обмеженим, а органи влади не надто забезпечували відповідальність перед народом. Керівництво КПРС та уряд СРСР несли певну відповідальність перед Верховною Радою СРСР, проте влада переважно зосереджувалася в руках центрального апарату партії. У Незалежній Україні, де відбулася демократизація суспільства та створення плюралістичної системи, поняття політичної відповідальності було

розширено. Органи влади повинні діяти в інтересах народу, дотримуючись принципів демократії та права. Вони несуть відповідальність перед громадськістю та державою, а також перед Верховною Радою України та Президентом України.

Таким чином, у незалежній Україні поняття політичної відповідальності більш розвинене та деталізоване, а органи влади несуть більшу відповідальність перед громадськістю та державою, у той час як до незалежності на українських землях панував авторитарний режим та не було трансформації системи і політична відповідальність розвивалась не дуже потужно [43].

1.3. Світова практика у сфері політичної відповідальності та доцільність її застосування в Україні

Досвід зарубіжних країн у сфері політичної відповідальності може бути корисним для України. Багато країн світу мають розвинуту систему політичної відповідальності, яка забезпечує ефективне функціонування демократії та захищає права громадян. Дослідження вітчизняної та зарубіжної наукової літератури, надає підстави зробити висновки щодо необхідності пошуків шляхів найбільш вдалого перерозподілу та регулювання політичної відповідальності, як серед вищих органів публічної влади, так і на рівні місцевого самоврядування, громадянського суспільства та електорату. В такому контексті необхідно розпочати з питання удосконалення регулювання політичної відповідальності найвищої ланки державної влади – Президента, Кабінету Міністрів та Верховної Ради України [37, с. 200]. Так, останнім часом на рівні Президента країни нової актуальності набувають питання спрощення процедури імпічменту, введення системи двопалатного парламенту, висловлення недовіри народному депутату України за народною ініціативою, остаточне врегулювання імперативного мандату народного депутату, надання законодавчої ініціативи народу України тощо.

Так, занадто ускладнена процедура імпічменту Президента та недостатня визначеність її підстав. Політична відповідальність Президента, як

гаранту прав і свобод людини та громадянина, у вигляді імпичменту в умовах спостереження крайньої персоніфікації Голови країни українським суспільством, є актуальною темою поряд з імунітетом депутатів Верховної Ради України. Тому, очевидно, що зняття депутатської недоторканості може стати приводом для необхідності балансування політичної відповідальності інституту Президента на фоні депутатів Верховної Ради України шляхом удосконалення хоча б формулювання його підстав. Сама по собі процесуальна ускладненість президентського імпичменту видається зрозумілою на рівні сприйняття суспільством та особистостями важливості поста Президента країни та необхідності стійкості цього інституту. Але суспільні уявлення щодо тлумачення конституційного «обмеження» підстави відповідальності Президента – «Президент України може бути усунений з поста Верховною Радою України в порядку імпичменту у разі вчинення ним державної зради або іншого злочину» (ст.11 Конституції України) неодмінно порушує рівновагу законодавчої справедливості та рівності в суспільній свідомості з причини нерозуміння, за які саме злочини Президент може піддаватися імпичменту [37, с. 201].

Як показує зарубіжний досвід, питання конституційного закріплення процедури імпичменту у деяких країнах займало не один рік. Також аналіз конституційного законодавства зарубіжних країн та спеціальної літератури [60, с. 166; 63, с. 60] дозволяє виокремити наступні основні підстави імпичменту Президента в зарубіжних країнах: порушення присяги (Литва, Монголія), аморальна поведінка (Мальта, США), порушення положень конституції (Австрія, Молдова, Хорватія, Угорщина), зловживання державною владою (Словаччина, Бразилія, Польща, Німеччина), вчинення тяжких злочинів (Мексика, Вірменія, Грузія, Ірландія, Білорусь, Кіпр, Угорщина), державна зрада (Казахстан, Туреччина, Чехія, Румунія), порушення будь-якого закону (Австрія), порушення Конституції та серйозні посадові злочини (ПАР, США).

З іншого боку, вивчення змісту Кримінального кодексу та Кодексу про адміністративні правопорушення України надало можливість диференціювати

поняття «злочину» та «правопорушення» та прояснити законодавче «буквальне» трактування Конституції, яке полягає в висновках, що закріплення в Конституції України положень стосовно підстав імпічменту Президента «іншого злочину», передусім, ймовірно, означає злочинні діяння, передбачені сучасним Кримінальним Кодексом України [37, с. 202].

Таким чином, стисле порівняльне дослідження особливостей політичної відповідальності Голови держави в зарубіжних країнах все ж наводить на думку про доцільність переосмислення формулювання підстав імпічменту Президента України та викладання їх в більш чіткій формі. Питання вдосконалення політичної відповідальності членів політичних партій з метою отримання більш якісного представництва в колегіальних органах влади завжди обговорювалося на рівні наукових та політичних дискурсів різних рівнів та спрямувань. В українських умовах дезорієнтації виборців в широкому колі кандидатів в депутати та великій кількості партій, одним із дієвих заходів підвищення виборчої активності та здійснення усвідомленого вибору виборцями, є зарубіжний досвід проведення праймеріз та кокусів (Великобританія, США, Ізраїль, Франція, Італія), за допомогою яких забезпечується внутрішньопартійна процедура висування кандидатів. Додатково, створення внутрішньопартійної конкуренції таким чином підвищує рівень внутріпартійної політичної відповідальності та «якість» майбутніх народних обранців.

Противники запровадження такої багатоступеневої виборчої системи акцентують увагу на її складності та необхідності додаткового фінансування. В такому контексті твердження щодо ускладнення виборчого процесу шляхом запровадження праймеріз легко спростовує Р. Войтович, зазначаючи, що «в умовах розвитку інформаційно-комунікативного суспільства проведення праймерізу значно спрощується технологічно. Процедури вибору кандидатів від партії можуть бути переведені в електронну систему» [7, с. 143].

З іншого боку, вирішальним в запровадженні такої нової моделі для української політики повинне стати розуміння готовності чи не готовності українського суспільства прийняти такі зарубіжні політичні моделі, що,

безумовно, пов'язано із політичної культурою та політичними традиціями, які за роки незалежності України вже мають певні тенденції впливу на запровадження нових інструментів забезпечення політичної відповідальності. Практичне застосування таких інструментів політичної відповідальності як розпуск парламенту та уряду, вотум недовіри, імперативний мандат є основними засобами контролю та урівноваження законодавчої та виконавчої гілок влади в зарубіжних країнах з парламентськими формами правління.

Негативною рисою вказаних інструментів є партійне зловживання ними в цілях лобювання політичних інтересів, супротив досягнення політичної стабільності та рівноваги. Так, в політичній практиці країн світу закріпилась традиція розглядати парламент та уряд в якості єдиного суб'єкту політичної відповідальності. Їх політична відповідальність є колективною, що виражає внутрішню єдність вказаних органів влади.

Настання індивідуальної політичної відповідальності парламентаря чи міністру в основному передбачена політичними традиціями – відставка за власною ініціативою за порушення норм моралі чи неспроможність виконувати свої обов'язки на достатньому професійному рівні, в результаті суспільного скандалу тощо.

Українське законодавство передбачає відставку за власною ініціативою, але відповідна політична традиція поки ще не підтверджується українською практикою. Законодавче закріплення процедур припинення повноважень уряду знайшло відображення практично у всіх світових конституціях [37, с. 207]. Слід зазначити, що висловлення недовіри урядов зарубіжних країнах має свої процедурні виключення та особливості. Занадто спрощена процедура вотуму недовіри, як правило, викликає часті зміни уряду (Італія, Канада). Цікавим в світлі розгляду індивідуальної політичної відповідальності міністрів є досвід Австрії, Данії, Польщі, Португалії, Словенії, Хорватії, Швеції, в яких законодавчо врегульована процедура вотуму недовіри парламенту конкретному міністру.

Вказана практика є привабливою для України, в якій Уряд постійно потрапляє під політичну відповідальність та є самим «відповідальним» серед

органів публічної влади. До переваг вотуму недовіри конкретному міністру Г. Зубенко відносить «відставку лише того міністру, який втратив довіру, тоді як весь інший персональний склад уряду продовжує функціонувати, відсутність необхідності формування нового складу вищого органу виконавчої влади, уникнення урядової кризи у разі відставки одного міністру» [18, с. 51]. Слід підкреслити, що практика вотуму недовіри конкретному міністру в зарубіжних країнах вживається дуже рідко та, як правило, закінчується нічим. Прикладом вказаному є урядові процеси в сусідній Польщі. З 30 порушених процедур індивідуального вотуму недовіри міністру за останні двадцять років не одна не закінчилася відстороненням міністру від виконання повноважень. Крім вказаного, Конституції ряду зарубіжних країн передбачають політичну відповідальність уряду шляхом запровадження додаткових форм парламентського контролю: інтерпеляції, парламентське слідство, осуд тощо. Найбільш дієвою з вказаних є інтерпеляція. Як депутатський запит вона спрямована на пояснення політичної лінії дій уряду чи конкретного міністра, відрізняється від вотуму недовіри більш м'яким своїм формулюванням. Інтерпеляція передбачена в законодавстві наступних країн: Німеччині, Франції, Іспанії, Італії, Нідерландах, Бельгії, Швеції, Данії, Норвегії, Чехії, Румунії [24].

Не вдаючись в подробиці процедурних відмінностей застосування інтерпеляції та вотуму недовіри міністрів в іноземних політичних системах, необхідно підкреслити, що такі інструменти додаткової політичної відповідальності урядув системі «проти ваг» з парламентом мали би позитивне відображення на політичній відповідальності українського складу Кабінету Міністрів. В проти вагу запровадження індивідуальної політичної відповідальності міністрів, необхідно розглянути й питання імперативного мандату та вотуму недовіри депутатів Верховної Ради України. Так, однією із вагомих причин труднощів при формуванні парламентської коаліції та початку нормальної роботи парламенту є відсутність єдності поглядів однопартійців та недодержання єдиної партійної ідеології при здійсненні депутатських повноважень.

Такі порушення первісних політичних домовленостей можуть закінчитися розпуском парламенту та призначенням позачергових виборів чи застосуванням імперативного мандату до окремих народних депутатів. Досвід зарубіжних країн із застосування відклику депутатів за ініціативою партії свідчить про його легітимацію здебільше в країнах з недостатнім рівнем демократії та в пострадянських країнах, які зберегли досвід політичного урядування колишнього СРСР. Так, норми щодо імперативного мандату дотепер зберігаються в Шрі-Ланці, Кубі, Білорусі, Гвінеї, Індонезії, КНР тощо. Серед країн, які прямо вказали, що депутати повинні представляти не партію, а націю в цілому, знаходяться Бельгія, ФРН, Італія, Португалія, Туреччина, а в Конституціях Молдови, Вірменії, Хорватії містяться прямі заборони «імперативного мандату».

Сьогоднішній дискурс навколо доцільності імперативного мандату ґрунтується на міркуваннях щодо обмеження прав народного депутата представляти інтереси всього електорату при закріпленні за партіями права імперативного мандату. О. Синьокий, Д. Ковриженко взагалі додержуються точки зору, що він не сумісний з демократією, «оскільки остання об'єктивно вимагає наявності посередників в особі відповідних органів публічної влади, які приймають рішення в загальносуспільних інтересах» [65, с. 8]. Крім того, перевагами вільного мандату є зниження лобізму груп інтересів та забезпечення відсутності колізій між інтересами виборців [63, с. 150]. Таким чином, в контексті гармонізації суспільних та особистих інтересів, варто підкреслити, що аналіз наукових точок зору та історичних умов зарубіжного досвіду свідчить про недоцільність впровадження вказаного інструменту політичної відповідальності в українських реаліях парламентської форми правління.

Перевагами вотуму народної недовіри парламентарям є підвищення політичної відповідальності останніх в розумінні невиконання вимог «договору» у вигляді політичних обіцянок в рамках комунікаційної взаємодії народних депутатів та виборців. Вказана практика вже існувала в Україні на підставі Закону України «Про відкликання народного депутату» від

2 листопада 1995 р., який втратив свою чинність 22 березня 2001 р. Але дотепер є випадки використання вотуму народної недовіри парламентарям в зарубіжних країнах, народний імперативний мандат досі існує в таких зарубіжних країнах як Ліхтенштейн [1, с. 42].

В цілому, практика відкликання навіть депутатів та голів місцевих органів влади не знайшла свого розповсюдження в зарубіжних країнах та має негативне ставлення з боку Венеціанської комісії. Серед зарубіжних країн, які використовують електоральний відклик з виборчих посад органів місцевих рад та посадовців, є США, Японія, Австрія, Латвія. Таким чином, необхідно зробити висновки щодо доцільності застосування імперативного мандату виборців тільки на рівні органів місцевого самоврядування чи в країнах з малою кількістю населення, адже в великих державах вказаний інструмент політичної індивідуальної відповідальності парламентаря попросту втратить свій сенс. Також, майже у всіх розвинутих демократичних країнах світу є затверджені Кодекси етичної поведінки чи правила парламентської етики (США, Великобританія, Японія тощо). Як приклади посилення примусу щодо виконання етичних приписів можливо навести законодавство Канади про лобізм, яким передбачений штраф до 200 тисяч канадських доларів, законодавство Австрії, Баварії та Франції, яким заперечується прийом родичів на роботународними депутатами, французьке законодавство в такому випадку передбачає штрафні санкції до 45000 євро [22, с. 21].

При цьому механізмом контролю етичної поведінки є відповідні комісії та незалежні Комісари. В рамках позитивного досвіду із підвищення відповідальності парламентарів необхідно навести й впровадження державних програм із налагодження зворотного зв'язку поміж органами влади та громадянами, обов'язкове звітування політиків. Необхідно відмітити, що звітування депутатів в зарубіжних країнах, як правило, закріплюється на рівні регламентів парламентів та проходить за допомогою ЗМІ, на офіційних сайтах політиків, в соціальних мережах. Проявом обов'язкового звітування може бути й відкрите громадське спостереження за депутатською діяльністю шляхом оголошення розкладів пленарних засідань, їх трансляцій, публічне

розміщення рішень тощо. Формами звітування можуть бути відкриті інтерв'ю та телефонні опитування, очні зустрічі та тури по країні. Несумнівним лідером серед країн світу, які використовують звітування в якості інструменту політичної відповідальності, вважаються США.

Звітування парламентарів та Президента країни не тільки закріплені на законодавчому рівні, а перетворились за довгі роки позитивного досвіду на політичну вдалу традицію. Розповсюдженим явищем зарубіжної практики також є партійне звітування та звітування під час зібрань та з'їздів. Зручність та поширеність вказаних форм залежить від виборчої системи країни. Таким чином, звітування є одночасною формою громадського контролю та способом підвищення рівня політичної відповідальності в контексті взаємозв'язку «влада-суспільство» та інструментом гармонізації суспільних та особистих інтересів особливо при мажоритарній та пропорційній виборчій системі за відкритими списками [37, с. 217].

Зворотною стороною налагодження вказаного діалогу в зарубіжних країнах є підвищення політичної освіти. В сенсі поширення суспільного та індивідуального сприйняття таких важливих категорій як принципи демократії та демократичні цінності, політична культура, політична відповідальність важливим елементом є розповсюдження інформації та проведення навчання. Так, сьогодні на території України діють національні програми погоджені з Міністерством освіти та науки України, направлені на розповсюдження демократичних принципів врядування, та програми Міжнародних організацій. Офіс Ради Європи в Україні, Представництво Інституту міжнародного співробітництва Німецької асоціації народних університетів, Представництво Фонду Ганса Зайделя в Україні, Міжнародний Республіканський Інститут (США), проект «Громадська синергія» функціонують з відповідними політичними освітніми програмами на території України [50, с. 42].

Використання методів політичної відповідальності з інших країн може бути корисним досвідом для України, але потребує врахування конкретного контексту та інституційної та культурної специфіки кожної країни.

Наприклад, США мають дуже розвинену систему політичної відповідальності та мас-медіа, що дозволяє забезпечувати широкий контроль над діяльністю політиків. Але в Україні існують певні особливості, наприклад, медіа-сфера не є настільки розвиненою, як у США, тому необхідно враховувати це при використанні методів політичної відповідальності [40, с. 141].

Зважаючи на те, що Україна прагне вступити до Європейського Союзу та залучати фінансову та економічну допомогу від країн ЄС, використання методів політичної відповідальності ЄС може бути доцільним. Це може допомогти у зміцненні демократії, правової держави та підвищенні рівня корупційної відповідальності.

Отже, зауважимо, що використання методів політичної відповідальності різних країн світу потребує відповідних реформ і змін в українському законодавстві та політичній культурі. Також необхідно враховувати різницю у культурі та історичному досвіді України та інших країн, тому методи, що успішно працюють закордоном, можуть потребувати адаптації до українських реалій.

В межах цього розділу доведено, що політична відповідальність органів публічної влади – це здатність понести наслідки за свої рішення та дії в інтересах громадян та держави. Вона є однією з важливих складових демократичного суспільства, оскільки забезпечує контроль громадськості над діяльністю органів публічної влади та змушує їх виконувати свої обов'язки відповідно до закону та інтересів громадян. Органи публічної влади повинні розуміти свою відповідальність перед громадськістю та бути готовими приймати відповідні заходи для вирішення проблем, що стоять перед державою. Поняття політичної відповідальності в Україні розвинене та деталізоване, а органи влади несуть відповідальність перед громадськістю та державою, у той час, як до незалежності в Україні панував авторитарний режим та не було трансформації системи і політична відповідальність розвивалась не дуже потужно, також врахували різницю у культурі та історичному досвіді України та інших країн, тому методи, що успішно працюють закордоном, можуть потребувати адаптації до українських реалій.

РОЗДІЛ 2

ЕФЕКТИВНІСТЬ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

2.1. Сучасний стан та проблеми забезпечення політичної відповідальності органів публічної влади в Україні

Стан політичної відповідальності органів публічної влади в сучасній Україні є складним та потребує покращення. З одного боку, Україна прийняла ряд законів та механізмів для забезпечення політичної відповідальності влади. Зокрема, це стосується процесу імпічменту президента, який передбачений Конституцією України, а також законів про доступ до публічної інформації, про декларування доходів посадових осіб, про заборону корупції та інші.

Однією з ключових проблем у політичній ситуації в країні є низький рівень довіри громадськості до політичних інституцій. Це проявляється у низькій явці на виборах та високому рівні недовіри до політиків. Також в країні існують проблеми з корупцією та неефективністю державних інституцій. Останнім часом Україна зазнала серії політичних змін, що було викликано Революцією гідності 2013-2014 років. Ця революція призвела до відступу президента Віктора Януковича, і встановлення нового уряду, який виник від парламентських виборів того ж року. Другою великою проблемою в Україні є війна на сході країни. Конфлікт почався у 2014 році, коли Росія анексувала Крим, а на сході України розпочалися бойові дії між українськими військами та бойовиками, які підтримують Росію. За офіційними даними, від початку конфлікту загинуло більше 13 тисяч осіб, а мільйони людей були змушені покинути свої домівки.

Війна на сході країни не тільки призвела до людських жертв, але й значно погіршила економічне становище України. Крім того, вона спричинила політичну напруженість в країні, деякі політичні сили використовують цю ситуацію для своїх цілей, а зовнішній ворог Росія намагається вплинути на політичну ситуацію в Україні [11, с. 41-43].

Однією з головних проблем в українській політиці є корупція. Україна є

однією з найбільш корумпованих країн у світі, за даними рейтингу Transparency International. Корупція пронизує практично всі сфери життя в країні, включаючи політику, судову систему, бізнес та інші галузі. Це призводить до того, що багато проектів не можуть бути реалізовані через корупційні схеми, а гроші держави потрапляють в кишені корупціонерів [8, с. 27]. Наступною проблемою в Україні є слабкий рівень довіри до державних інституцій. За даними дослідження, більше 60% українців не довіряють уряду, а близько половини не довіряють судовій системі. Це свідчить про те, що громадяни України мають недостатню віру в ефективність і незалежність державних інституцій, що може породжувати корупцію та інші порушення правил. Також, в Україні існує проблема регіонального нерівномірності розвитку, яка виявляється в нерівному розподілі економічного потенціалу та інвестицій між різними регіонами країни. Це створює соціальну напруженість, яка може призвести до міжрегіональних конфліктів.

Незважаючи на велику кількість викликів, Україна має декілька позитивних досягнень у сфері політики, які допомогли їй зміцнити свою незалежність та демократію. Деякі з найважливіших позитивних аспектів політичної ситуації в Україні за роки незалежності включають наступне:

- отримання незалежності: після розвалу Радянського Союзу Україна стала незалежною державою, що дозволило їй здійснювати власну зовнішню та внутрішню політику;
- здійснення демократичних реформ: Україна змогла здійснити демократичні реформи, зокрема, прийняти Конституцію 1996 року, яка встановлює демократичний та правовий порядок у державі;
- створення мультипартійної системи: законодавчі зміни, що були внесені у 1991 році, дозволили створення багатопартійної системи в Україні, що сприяло розвитку політичного плюралізму та конкуренції;
- зміцнення громадянського суспільства: Україна активно розвиває громадянське суспільство, зокрема, шляхом створення незалежних ЗМІ, громадських організацій та розвитку активної громадської участі у

прийнятті рішень;

- підвищення рівня освіти та науки: Україна має високо кваліфіковані кадри у галузі науки та технологій, а також має багату культурну спадщину та традиції;
- розвиток зовнішньої політики: Україна змогла зміцнити свої стосунки з країнами-партнерами та вступити до міжнародних організацій, таких як Організація Об'єднаних Націй, Організація з безпеки та співпраці в Європі, Рада Європи та інші. Україна стала активним учасником міжнародних миротворчих місій та змогла зміцнити свої стосунки з Європейським Союзом та країнами-членами НАТО;
- економічний розвиток: після отримання незалежності Україна почала проводити реформи в економіці, спрямовані на перехід до ринкової економіки. За останні роки в Україні відбулися значні зміни в економіці, включаючи приватизацію державних підприємств, розвиток підприємництва та залучення іноземних інвестицій. З 2014 року Україна почала проводити реформи у сфері енергетики, банківської сфери та податкової системи, що дало позитивний ефект на економіку країни;
- суспільно-політичні зміни: після Майдану 2014 року в Україні відбулися значні зміни в політичній системі. Було здійснено реформу парламенту, змінено виборчу систему, зміцнено роль громадських організацій та місцевого самоврядування. Також в країні були прийняті закони щодо децентралізації та реформування судової системи [52, с. 89-93].

З початку повномасштабного вторгнення Росії на територію України 24 лютого 2022 року, стан української політики значно змінився. Україна знаходилась в складній військовій ситуації, що стало пріоритетним напрямком діяльності влади. Уряд та парламент прийняли рішення про введення воєнного стану та відповідні закони та постанови, що надали додаткові повноваження владі для ведення війни. Влада також звернулася до міжнародної спільноти з проханням про допомогу в боротьбі з агресією Росії [42, с. 23].

Україна також звернула увагу на внутрішню політичну стабільність. Президент та уряд продовжили реформи та здійснювали кроки для

забезпечення безпеки та соціального захисту населення в умовах війни. Були прийняті закони про допомогу військовим та їх родинам, про економічну та військову допомогу від іноземних партнерів, про захист національної безпеки та оборони. Українська політика також була спрямована на зміцнення міжнародної співпраці та співпраці з партнерами в рамках міжнародних організацій. Україна отримала значну підтримку від країн-партнерів та міжнародних організацій, що допомогло українській владі забезпечити безпеку та захист національних інтересів.

Україна продовжує розвивати внутрішню політику, зосереджуючись на реформах та боротьбі з корупцією. Уряд прагне провести ефективні реформи в галузях економіки, охорони здоров'я, освіти та інших сферах. Водночас, українська влада докладає зусиль, щоб забезпечити права та свободи громадян, в тому числі права меншин та захист жінок. Також Україна продовжує залучати підтримку та співпрацювати з міжнародними партнерами, зокрема з Європейським Союзом, США, Канадою та іншими країнами, у забезпеченні безпеки та допомозі в здійсненні реформ. Україна також активно залучається до міжнародних організацій, зокрема до ООН, НАТО, ОБСЄ та ІМФ, з метою сприяння розвитку демократії, економіки та забезпечення міжнародної безпеки.

Отже, стан політичної відповідальності органів публічної влади в сучасній Україні потребує покращення, незважаючи на складну ситуацію, Україна продовжує демонструвати стійкість боротьбі з корупцією та недбалістю в управлінні. Протягом останніх років були прийняті ряд законодавчих актів та створені нові органи та механізми, спрямовані на забезпечення політичної відповідальності та боротьбу з корупцією.

2.2. Правові механізми політичної відповідальності

Правові механізми політичної відповідальності – це система правових норм, законів та процедур, що встановлюють вимоги та умови, за яких політичні діячі можуть нести відповідальність за свої дії або бездіяльність. Ці механізми можуть передбачати процедури обвинувачення та судової

відповідальності для політичних діячів, механізми контролю та звітності за їхню діяльність, встановлювати механізми відставок або інших заходів, що вживаються в разі порушення законодавства або професійної етики. Такі механізми є важливим елементом демократичного устрою держави, оскільки забезпечують відповідальність політичних діячів перед громадянами та державою за їхні дії і рішення [67, с. 520].

Політична відповідальність є важливою складовою правової системи кожної країни, оскільки вона регулює відносини між державою та громадянами, забезпечує збалансованість владних структур та їх взаємодію з іншими галузями влади. Правові механізми політичної відповідальності в Україні відображені у різних документах, зокрема:

- Конституція України – це основний закон країни, який містить положення про політичну відповідальність державних посадовців;
- Закон «Про статус народного депутата України» – цей закон визначає правовий статус та повноваження народних депутатів, включаючи питання про їх політичну відповідальність;
- Закон «Про Кабінет Міністрів України» – цей закон визначає повноваження та відповідальність Кабінету Міністрів перед Верховною Радою України;
- Кримінальний кодекс та Кримінальний процесуальний кодекс України – ці закони встановлюють механізми притягнення до кримінальної відповідальності за порушення законодавства з боку державних посадовців;
- Міжнародні конвенції та стандарти, зокрема Конвенція ООН проти корупції та Європейська хартія про локальне самоврядування, які Україна підписала, також відображають правові аспекти політичної відповідальності в країні;
- Національне антикорупційне бюро України та Спеціальна антикорупційна прокуратура. Ці органи забезпечують протидію корупції у владі та можуть порушувати справи проти діячів влади за фактами корупції [5].

Розгляд конституційних норм, законодавчих актів та міжнародних стандартів, які регулюють питання політичної відповідальності в Україні, є важливим аспектом вивчення цієї теми.

Конституція України містить низку положень, які стосуються політичної відповідальності. Наприклад, стаття 5 Конституції України передбачає, що влада в Україні належить народу, який здійснює її через органи державної влади та місцевого самоврядування. Це означає, що владні структури повинні бути відповідальні перед народом, в якому закладено владу [26].

Законодавчі акти, що регулюють питання політичної відповідальності в Україні, включають Кодекс України про адміністративні правопорушення, Кримінальний кодекс України, Закон України «Про державну службу», Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» та інші. Ці законодавчі акти регулюють питання відповідальності державних службовців та посадових осіб за порушення закону, корупційні діяння, недостатню ефективність тощо [5].

Міжнародні стандарти також мають важливе значення в регулюванні питань політичної відповідальності. Україна підписала та ратифікувала ряд міжнародних конвенцій, що стосуються демократії, прав людини та правової держави. Зокрема, Конвенція ООН проти корупції передбачає встановлення ефективних механізмів забезпечення імунітету від корупції у державних органах та забезпечення правосуддя у справах про корупцію.

Україна також є членом Ради Європи, яка створила ряд конвенцій та рекомендацій з питань прав людини, демократії та правової держави. Наприклад, Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод встановлює мінімальні стандарти прав людини, які мають дотримуватися всіма державами-членами. Україна також зобов'язалася дотримуватися стандартів ОБСЄ з питань демократії та прав людини [62].

Україна також підписала та ратифікувала Римський статут Міжнародного кримінального суду, який передбачає створення міжнародного суду для розгляду важких злочинів проти міжнародного права, таких як військові злочини та злочини проти людяності. Це означає, що політичні діячі в Україні можуть бути притягнуті до відповідальності за важкі злочини [71]. Ці міжнародні стандарти та конвенції мають важливе значення для забезпечення ефективності механізмів політичної відповідальності в Україні,

а також для підтримки демократії, прав людини та правової держави.

Останнім часом в літературі також підіймається питання щодо легітимації політичної відповідальності за конституційно-процесуальні правопорушення, які найчастіше передбачені регламентами роботи органів публічної влади та спеціальними законодавчими актами про виборчий та законотворчий процес в Україні, конституційне судочинство тощо. Загалом вітчизняна практика свідчить про їх юридичну безкарність. Така обставина речей, безперечно, знижує ефективність діяльності суб'єктів публічної влади, стимулює застосування політичної відповідальності шляхом підвищення загальної суспільної політичної недовіри.

Слід також зазначити, що, як правило, дослідники особливостей конституційного процесу до вказаних правопорушень відносять: «блокування трибуни, порушення процедури внесення змін і доповнень до текстів законодавчих актів, державно-політичну бездіяльність, безпричинне пропущення або зірвання парламентарями засідань Парламенту» [32, с. 25], процесуальні порушення під час організації та проведення референдумів, парламентських, президентських, місцевих виборів тощо. Безумовний науковий інтерес також заслуговує політична індивідуальна відповідальність депутатів та голів органів місцевого самоврядування, адже до них може застосовуватися «вотум недовіри» електорату.

В вказаному контексті необхідно зауважити, що останнім часом в Україні спостерігається тенденція спроб висловлення недовіри з боку громади радам та головам місцевого самоврядування, але в результаті в більшості випадків відбувається поновлення на посадах за рішенням суду (висловлення недовіри Приозерненській сільській раді Кілійського району Одеської області, Бучацькій Раді Тернопільської області, Харківській обласній Раді тощо).

Термін «форми політичної відповідальності» відноситься до способів, які використовуються для забезпечення того, що органи публічної влади несуть відповідальність за свої дії та бездіяльність. Ці форми можуть включати різні механізми, які регулюють поведінку державних службовців, політиків та інших посадових осіб [6].

Термін «механізми політичної відповідальності» відноситься до інструментів та процедур, які забезпечують те, що органи публічної влади несуть відповідальність за свої дії та бездіяльність. Ці механізми можуть включати різні форми контролю за діяльністю державних службовців та політиків, такі як парламентський контроль, моніторинг громадськості, механізми юридичної відповідальності та інші [39, с. 55].

У контексті політичної відповідальності, форми та механізми часто використовуються для того, щоб забезпечити ефективну діяльність державних органів та виключити можливість корупції та інших форм зловживань владою. Вони також допомагають забезпечити, що посадові особи несуть відповідальність за свої дії та бездіяльність. В Україні існує кілька видів форм політичної відповідальності для державних службовців та органів публічної влади, серед яких:

- політична відповідальність перед народом;
- політична відповідальність перед парламентом;
- політична відповідальність перед президентом;
- політична відповідальність перед місцевими органами влади.

Політична відповідальність перед народом є однією з форм політичної відповідальності в Україні. Ця форма відповідальності полягає в тому, що політики та чиновники зобов'язані виконувати свої обіцянки, приймати рішення, які відповідають інтересам народу, та забезпечувати якісну роботу державних інституцій. Політична відповідальність перед народом є не тільки етичною вимогою, а й правовим принципом, що передбачений Конституцією України та іншими законами країни. Народ має право контролювати роботу своїх вибраних представників, висувати вимоги щодо їх діяльності, а також відстороняти їх від влади в разі невиконання своїх обіцянок чи порушення законів [17].

Одним із механізмів політичної відповідальності перед народом є виборчий процес. Виборці мають можливість обрати кандидата, який, на їхню думку, найкраще відповідає їхнім потребам та інтересам. У разі, якщо вибрана людина не виконує свої обіцянки та не забезпечує належної роботи владних

інституцій, народ може скористатися механізмами народного контролю та вимагати змін. Також до форм політичної відповідальності перед народом можна віднести звітність чиновників та політиків перед народом. Це може бути звітність про виконання певних завдань чи про витрати коштів, які були здійснені з державного бюджету [17].

Цільові програми, які були прийняті в рамках виконання певних завдань, також можуть бути однією з форм політичної відповідальності перед народом. Уряд та інші органи державної влади повинні регулярно звітувати про реалізацію таких програм та досягнення відповідних показників. Політична відповідальність перед народом також може бути здійснюватися через проведення різних опитувань громадської думки та аналізу різних соціальних досліджень. Якщо такі дослідження показують, що підтримка влади серед громадськості падає, то це може стати підставою для зміни політичного курсу чи прийняття інших рішень, щоб відновити довіру громадськості.

Політична відповідальність перед парламентом полягає в тому, що органи влади можуть бути змушені відповідати перед народними обранцями за свою роботу. Основою політичної відповідальності перед парламентом є Конституція України та закони про статус народного депутата. За цими законами, народні депутати можуть звертатися до органів влади з запитами та інтерпеляціями, вимагати звітування, заслуховувати звіти та виступи чиновників [35, с. 54].

Політична відповідальність перед парламентом може мати різні форми, наприклад, відставку чиновника, зміну законів або зміну політики. При цьому, парламент може використовувати різні інструменти, які надаються йому Конституцією та законодавством, для того щоб змусити владу відповідати перед народом. Вона є важливою складовою демократичної системи влади, оскільки забезпечує контроль за роботою органів влади та їх відповідність народним інтересам. Цей вид відповідальності є механізмом забезпечення взаємодії між владою та народом та дозволяє зберегти баланс і контроль за владою [35, с. 52].

Політична відповідальність перед президентом полягає в тому, що

президент може звернутися до відповідних органів з питаннями про діяльність органів державної влади та їхніх посадових осіб [58]. Президент має право вимагати від органів державної влади звітування про їхню діяльність, а також звертатися до них з питаннями, що стосуються їхніх обов'язків та повноважень. У разі невиконання або неналежного виконання органами державної влади своїх обов'язків, президент має право вжити заходів щодо забезпечення їхньої відповідальності. Також, президент має право призначати та звільняти високопосадових державних посадовців, у тому числі міністрів та глав державних органів, що може бути однією з форм його впливу на діяльність державних структур. У разі невиконання своїх обов'язків чи вчинення протиправних дій, зазначені посадовці можуть бути звільнені президентом з посади [34, с. 16].

Політична відповідальність перед місцевими органами влади стосується головування місцевих рад, міських голів, голів обласних державних адміністрацій та інших представників місцевої влади. Основною причиною для запровадження політичної відповідальності перед місцевими органами влади є забезпечення ефективної взаємодії між центральною та місцевою владою в процесі реалізації державної політики та забезпечення задоволення потреб місцевих громад [62, с. 37]. Політична відповідальність перед місцевими органами влади може мати різні форми. Одна з найбільш поширених форм – це можливість відкликання місцевого голови або головуючого місцевої ради шляхом проведення референдуму серед місцевого населення. Також існують процедури звітування перед місцевими органами влади, контролю та нагляду за діяльністю місцевих владних структур. Загальна мета політичної відповідальності перед місцевими органами влади полягає в забезпеченні ефективної взаємодії між центральною та місцевою владою, покращенні якості надання послуг та задоволенні потреб місцевих громад.

Механізми забезпечення політичної відповідальності в Україні:

- законодавчі механізми;
- виборчі механізми;

- судові механізми;
- механізми громадського контролю;
- механізми міжнародного співробітництва [13].

Законодавчі механізми політичної відповідальності в Україні є чітко визначеними нормами та процедурами, які передбачають можливість застосування різноманітних санкцій проти посадових осіб, що не виконують свої обов'язки або порушують законодавство. До законодавчих механізмів політичної відповідальності в Україні відносяться такі:

- конституційні засади: Конституція України встановлює засади державного устрою та функціонування державних органів. Якщо посадова особа порушує Конституцію, її можуть звільнити з посади;
- законодавчі норми: Україна має закони, що регулюють поведінку посадових осіб. Якщо посадова особа порушує закон, вона може бути позбавлена посади або піддана іншим санкціям;
- судові механізми: в Україні існує система судів, які можуть розглядати справи щодо порушення законів. Якщо посадова особа визнається винною, її можуть засудити до певної покарання;
- механізми парламентської контролю: Верховна Рада України має право контролювати діяльність уряду та інших посадових осіб. Якщо посадова особа не виконує своїх обов'язків, її можуть звільнити з посади;
- адміністративні механізми: Уряд та інші державні органи можуть застосовувати різні адміністративні санкції проти посадових осіб, які порушують закон;
- механізми громадського контролю, які можуть впливати на політичну відповідальність органів публічної влади. Громадський контроль забезпечується шляхом активної участі громадських організацій, журналістів, активістів та громадян у моніторингу діяльності органів влади.

Виборчі механізми є одним з найважливіших способів реалізації політичної відповідальності в Україні. Ці механізми дозволяють громадянам вибирати своїх представників в органи державної влади та контролювати їх діяльність. Україна має розвинуту систему виборчих механізмів, що

передбачає проведення виборів до різних рівнів влади, включаючи парламент, місцеві ради, президента та інші посади. Законодавство України встановлює правила проведення виборів, визначає порядок реєстрації кандидатів, збору підписів, висування вимог до кандидатів, підрахунку голосів та інші важливі аспекти [31, с. 74].

Основними формами виборчої політичної відповідальності є:

- пряма виборча відповідальність: громадяни вибирають своїх представників безпосередньо на виборах. Це дозволяє громадянам впливати на політику через своїх обраних представників;
- непряма виборча відповідальність: громадяни не вибирають представників безпосередньо, але мають можливість впливати на них через партійні механізми та лобювання своїх інтересів;
- вибіркова відповідальність: політичні діячі можуть бути позбавлені своєї посади через процедуру імпічменту, яка включає попереднє розглядання справи в парламенті та голосування за відкликання;
- відповідальність за порушення виборчого законодавства: у випадку порушення виборчого законодавства, політичні діячі можуть бути позбавлені своєї посади та понести інші правові наслідки. Для цього існують спеціальні органи, які відповідають за забезпечення дотримання виборчого законодавства та розглядають скарги щодо можливих порушень.

Виборчі механізми політичної відповідальності є дуже важливими для забезпечення демократії та відповідальності державних органів. Вони дозволяють громадянам впливати на політичні процеси та контролювати дії політичних діячів. Однак, ефективність виборчих механізмів залежить від їхньої якості та відповідності принципам демократії та правової держави [66, с. 192].

Судові механізми політичної відповідальності в Україні передбачають притягнення політичних діячів до відповідальності у разі порушення законодавства чи конституційних норм. Основні форми судової політичної відповідальності в Україні включають:

- кримінальна відповідальність – за скоєння злочинів, пов'язаних з

порушенням конституційних прав та свобод громадян, а також злочинів проти державної влади, національної безпеки, обороноздатності та територіальної цілісності держави;

- цивільна відповідальність – за шкоду, заподіяну державі або іншим суб'єктам права внаслідок неправомірних дій або бездіяльності;
- адміністративна відповідальність – за порушення адміністративних правил, пов'язаних з виконанням державних функцій;
- конституційна відповідальність – за порушення Конституції України та інших законів, що має конституційний рівень;
- дисциплінарна відповідальність – за порушення вимог дисципліни в державних органах та органах місцевого самоврядування;
- етична відповідальність – за порушення професійної етики та моральних принципів поведінки політичного діяча.

Рішення судів щодо політичної відповідальності можуть бути оскаржені вищими судовими інстанціями або мають бути виконані безпосередньо, якщо вони стали остаточними та набрали законної сили.

Україна має кілька механізмів громадського контролю за політичною відповідальністю, які допомагають забезпечувати відкритість і прозорість діяльності органів влади та зменшити ризик корупції. Деякі з них наступні:

- журналістика та масова інформація: засоби масової інформації, включаючи інтернет-видання, блогерів, журналістів та інших, є важливим механізмом контролю за діяльністю органів влади. Вони можуть здійснювати журналістське розслідування, писати статті та репортажі, а також розміщувати відеоматеріали про діяльність влади та політичних діячів.
- громадські організації: громадські організації можуть виконувати роль громадського нагляду за діяльністю влади. Вони можуть здійснювати моніторинг та аналіз діяльності державних органів, звертатися до влади з запитом на інформацію та публікувати звіти про свою діяльність.
- електронні петиції та електронний громадський бюджет: Уряд України створив веб-платформу «Електронна петиція», яка дозволяє громадянам звернутися до влади з проханням розглянути питання, яке їх турбує. Крім

того, існує електронна платформа «Електронний громадський бюджет», яка дозволяє громадянам обирати проекти, які будуть фінансуватися з місцевого бюджету.

- аудиторські служби: Уряд України зобов'язаний забезпечувати фінансовий контроль за діяльністю органів державної влади, а також має право залучати аудиторські компанії для проведення ревізій діяльності державних органів. Аудитори можуть оцінювати ефективність використання бюджетних коштів, виявляти порушення в закупівлях та фінансових операціях, що може відобразитися на відповідальності посадових осіб [36].

Крім того, уряд також зобов'язаний публікувати інформацію про діяльність органів влади на офіційних веб-сайтах, включаючи звіти, статистику та іншу інформацію. Це забезпечує громадський доступ до інформації про діяльність влади та дозволяє громадянам бути більш інформованими про дії влади та її результати.

Механізми міжнародного співробітництва забезпечують допомогу з боку міжнародних партнерів та організацій у зміцненні політичної відповідальності в Україні. Деякі з основних механізмів міжнародного співробітництва у цій галузі включають:

- міжнародні спостерігачі: міжнародні спостерігачі, такі як представники ОБСЄ, ЄС та інших міжнародних організацій, можуть стежити за виборами та іншими процесами, що пов'язані з політичною відповідальністю. Вони можуть забезпечити незалежний огляд процесу та зробити рекомендації щодо його покращення;
- міжнародні організації: міжнародні організації, такі як Рада Європи, Європейський Союз та Організація Об'єднаних Націй, можуть забезпечити фінансову, технічну та іншу допомогу для зміцнення політичної відповідальності в Україні. Вони також можуть надавати експертну допомогу з питань розвитку законодавства та забезпечення прав людини;
- міжнародні програми: міжнародні програми, які фінансуються міжнародними донорами, можуть забезпечити фінансову допомогу та експертну підтримку для розвитку механізмів політичної відповідальності.

Ці програми можуть зосереджуватися на розвитку механізмів громадського контролю, зміцненні судової влади та розвитку системи аудиту;

- транснаціональні організації: транснаціональні організації, такі як Міжнародний Кримінальний Суд, можуть бути важливими механізмами політичної відповідальності в Україні. Наприклад, Міжнародний Кримінальний Суд може відкривати досудові розслідування та проводити судові процеси відносно осіб, які звинувачуються у вчиненні злочинів проти людства та військових злочинах;
- міжнародна правова система: міжнародна правова система може бути важливим механізмом політичної відповідальності в Україні. Наприклад, міжнародні договори та конвенції можуть встановлювати стандарти та правила для держав у питаннях прав людини та протидії корупції. У разі порушення цих стандартів та правил, держави можуть бути притягнуті до відповідальності на міжнародному рівні;
- громадська активність: громадська активність та участь у політичному житті можуть бути важливим механізмом політичної відповідальності в Україні. Громадські організації та активісти можуть використовувати різноманітні інструменти, такі як петиції, протести та інші форми громадського тиску, щоб вимагати відповідальності від державних посадовців та зміцнювати механізми політичної відповідальності [38, с. 6].

Таким чином, правові механізми політичної відповідальності органів публічної влади можуть передбачати процедури обвинувачення та судової відповідальності для політичних діячів, механізми контролю та звітності за їхню діяльність, встановлювати механізми відставок або інших заходів, що вживаються в разі порушення законодавства або професійної етики. Такі механізми є важливим елементом демократичного устрою держави, оскільки забезпечують відповідальність політичних діячів перед громадянами та державою за їхні дії і рішення.

2.3. Ефективність забезпечення політичної відповідальності в Україні в умовах криз

Політична відповідальність в кризові умови в Україні може бути складною через ряд факторів, які впливають на її ефективність. Основні проблеми, що виникають, пов'язані з недостатньою реалізацією політичної відповідальності, відсутністю якісних і ефективних механізмів контролю, недостатньою санкційною політикою і відсутністю довіри до влади.

Україна зазнала численних політичних криз у минулому, які часто відбувалися на тлі економічних проблем та корупційних скандалів. У таких умовах ефективність політичної відповідальності зазвичай була низькою, оскільки влада часто залишалася безкарною за свої дії, незалежно від їх наслідків [62, с. 10]. Однак, в Україні були прийняті законодавчі та інституційні зміни для зміцнення політичної відповідальності в останні роки, включаючи створення Національного агентства з питань запобігання корупції, а також реформу судової системи. Ці зміни мають на меті забезпечити більш ефективну боротьбу з корупцією та забезпечення відповідальності для урядових посадовців. Також, важливою складовою ефективності політичної відповідальності в кризових умовах є довіра населення до влади. Довіра може бути зміцнена за допомогою відкритості влади, прозорості прийняття рішень та активної участі громадськості в політичному процесі. Якщо громадяни відчують, що до їх голосів дослуховуються і що вони мають можливість впливати на прийняття рішень, то це підвищує рівень довіри до влади. Також важливо, щоб влада діяла відкрито і прозоро, надавала належну інформацію про прийняті рішення та відповідала за них. Це допомагає підтримувати відкритість влади і зберігати довіру населення. Крім того, ефективність політичної відповідальності в кризових умовах залежить від наявності необхідних інструментів для здійснення такої відповідальності. Наприклад, у законодавстві повинні бути визначені механізми і процедури, які дозволяють належним чином встановлювати факти порушень, залучати винних до відповідальності і відшкодовувати завдані шкоди. Крім того, повинні бути забезпечені незалежність і ефективність механізмів контролю за діяльністю

влади, таких як парламент, суди, медіа тощо.

Політична відповідальність в Україні під час війни є особливо важливою, оскільки насправді залежить від неї безпека, життя та добробут громадян. Зокрема, в Україні наразі триває війна на сході країни з бойовиками та російськими військами, і влада повинна нести відповідальність за ведення цієї війни. Політична відповідальність відносно війни включає в себе різні аспекти, такі як прийняття правильних стратегічних рішень, розробка ефективної військової тактики, забезпечення адекватного фінансування армії та забезпечення належностанугромадянського населення на зоні конфлікту. Крім того, політична відповідальність також пов'язана з захистом прав людини та забезпечення належних умов для їхнього життя та здоров'я.

Важливо зазначити, що під час війни в Україні було кілька прикладів високої політичної відповідальності. Наприклад, президент України вводив різні законодавчі акти, які забезпечували безпеку та захист громадян, а також висував і реалізував плани з покращення економічного та соціального становища людей в зоні конфлікту. Крім того, було прийнято рішення про реформування силових структур, що було спрямоване на забезпечення ефективності їхньої роботи. Проте також є приклади, коли політична влада несла відповідальність за невдачі та помилки, пов'язані з війною. Зокрема, відомі випадки, коли політична влада в Україні несла відповідальність за невдачі та помилки в умовах війни. Наприклад, у липні 2016 року, після катастрофи МН17, Голова Уряду України Арсеній Яценюк подав у відставку, заявивши про свою політичну відповідальність за недосягнення мети у забезпеченні безпеки та національного інтересу в контексті військового конфлікту на сході України [72]. Також, відповідальність за недостатнє забезпечення військових умовами для бойових дій та застосування неефективних тактик бойових дій взяли на себе керівники Міністерства оборони України у 2014-2015 роках, зокрема Валерій Гелетей та Степан Полторак, який пізніше був змінений на посаді.

Проте, на жаль, також були випадки, коли політична влада ухилялась від відповідальності за невдачі та помилки в умовах війни, які призвели до втрат

життів та територіальних втрат. Наприклад, у січні 2015 року після поразки в Батальйоні «Донбас» президент Петро Порошенко заявив про невдачу оперативну розвідку та незадовільний стан озброєння та екіпірування, але при цьому не взяв на себе політичної відповідальності та не звернувся до відставки свого керівника Міністерства оборони [74].

Ефективність політичної відповідальності під час війни в Україні може бути оцінена з різних поглядів. З одного боку, можна зазначити, що за останні роки було прийнято кілька важливих рішень з боку української влади, які свідчать про її здатність нести відповідальність у складних умовах війни. Наприклад, введення режиму воєнного стану в лютому 2022 року на території України, дозволило державі реалізувати додаткові заходи щодо забезпечення безпеки громадян та військовослужбовців. Також варто зазначити, що було прийнято кілька законів, які регулюють діяльність армії, зокрема щодо збільшення фінансування на потреби Збройних Сил України. З іншого боку, важко оцінити ефективність політичної відповідальності української влади в контексті війни, оскільки конфлікт триває і динаміка його розвитку є дуже складною. Багато питань, пов'язаних з війною, є складними та багатоаспектними, тому не завжди можна чітко визначити, хто саме несе політичну відповідальність за ті чи інші рішення.

У минулому підрозділі ми з'ясували, що в Україні впроваджуються механізми політичної відповідальності тому варто зазначити їх ефективність. Ефективність впровадження механізмів політичної відповідальності залежить від декількох факторів.

По-перше, важливо мати чіткий законодавчий базис, який визначає правила політичної відповідальності та процедури її застосування. Це допомагає уникнути суб'єктивізму та будує чіткий порядок дій у випадку порушення політичних зобов'язань.

По-друге, важливо мати дієві механізми контролю та моніторингу виконання політичних функцій. Це допомагає виявляти порушення, здійснювати своєчасну реакцію та покладати відповідальність на винних осіб. По-третє, ефективність впровадження механізмів політичної відповідальності

залежить від рівня культури та свідомості громадян. Якщо люди мають високу свідомість та готовність вимагати відповідальності від влади, то це стимулює політичну еліту до збалансованої та відповідальної поведінки.

Нарешті, ефективність механізмів політичної відповідальності залежить від ступеня незалежності контролюючих органів та судової системи. Якщо ці інституції не залежать від політичних впливів, то вони зможуть ефективно здійснювати контроль та встановлювати відповідальність. Однак, якщо контрольні органи та суд не є незалежними, механізми політичної відповідальності можуть бути неефективними і порушення можуть залишатися безкарними.

Відповідно, Україна зазнала численних політичних криз у минулому, які часто відбувалися на тлі економічних проблем та корупційних скандалів. У таких умовах ефективність політичної відповідальності зазвичай була низькою, оскільки влада часто залишалася безкарною за свої дії, незалежно від їх наслідків. Однак, в Україні були прийняті законодавчі та інституційні зміни для зміцнення політичної відповідальності в останні роки, ці зміни мають на меті забезпечити більш ефективну боротьбу з корупцією та забезпечення відповідальності для урядових посадовців.

В процесі дослідження в цьому розділі було встановлено, що стан політичної відповідальності органів публічної влади в сучасній Україні потребує покращення, незважаючи на складну ситуацію. Також ми обґрунтувати як працюють правові механізми політичної влади, що вони передбачають та яку роль відіграють в системі державотворення. Дізнались, що політична відповідальність в кризові умови в Україні може бути складною через ряд факторів, які впливають на її ефективність. Основні проблеми, що виникають, пов'язані з недостатньою реалізацією політичної відповідальності, відсутністю якісних і ефективних механізмів контролю, недостатньою санкційною політикою та відсутністю довіри до влади.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

3.1. Оцінка політичної відповідальності вітчизняних органів публічної влади

Оцінка політичної відповідальності органів публічної влади в Україні може бути досить складною завданням, оскільки вона залежить від багатьох чинників та може мати різні інтерпретації залежно від точки зору. Проте, якщо розглянути конкретні події, можна спробувати зробити оцінку політичної відповідальності органів публічної влади. Одним з прикладів може бути ситуація з пожежею у Львівській області в липні 2021 року, коли вогонь охопив велику територію національного природного парку «Сколівські Бескиди». За даними Міністерства охорони навколишнього середовища та природних ресурсів України, було знищено понад 400 гектарів лісу [46].

В цьому випадку, політична відповідальність може бути приписана органам публічної влади на різних рівнях. Наприклад, відповідальність може бути належати місцевим органам влади, які не забезпечили належний рівень пожежної безпеки та не вжили відповідних заходів для запобігання пожежі. Також, відповідальність може бути належати центральним органам влади, які не забезпечили належну роботу системи лісового господарства та пожежної охорони в країні. Згідно з офіційними заявами влади, пожежа виникла через недбалість людей, які порушили правила пожежної безпеки. Відповідальність за пожежу була покладена на них. Крім того, влада Львівської області заявила, що проведе ретельне розслідування причин пожежі та надасть всю можливу допомогу постраждалим.

У той же час, деякі громадські активісти та організації екологічної спрямованості вимагали більш жорсткої відповідальності за пожежу, зокрема, за відшкодування збитків, пов'язаних з втратою природних ресурсів та майна місцевих жителів. У загальному, пожежа у Львівській області в липні 2021 року стала предметом великої громадської обуреності та критики влади за її

недостатню реакцію та відсутність ефективних заходів для запобігання подібним катастрофам у майбутньому.

Ще одним прикладом може бути ситуація з COVID-19 в Україні. Відповідальність за ефективність боротьби з пандемією несуть органи державної влади на різних рівнях. При цьому, відповідність застосованих заходів до реальних потреб і можливостей громадян, доступність медичної допомоги та питання розповсюдження інформації щодо правил карантину є складовими частинами оцінки політичної відповідальності влади. Боротьба з пандемією COVID-19 є викликом для усіх країн світу, і Україна не є винятком. Оцінка дій української влади в цьому контексті може бути здійснена з кількох різних напрямків [15, с. 21]. По-перше, можна оцінити ефективність заходів, які були вжиті для забезпечення здоров'я громадян. У цьому аспекті Україна стала свідком масштабного поширення хвороби та змушена була вживати низку заходів з боротьби з пандемією, зокрема карантинних обмежень, закриття шкіл та інших навчальних закладів, обмеження роботи громадського транспорту та закриття деяких підприємств. Оцінка ефективності цих заходів може бути різною залежно від конкретного погляду. З одного боку, такі заходи допомогли у зниженні поширення хвороби та збереженні життів людей, а з іншого боку, вони спричинили значні економічні та соціальні втрати. По-друге, можна оцінити ефективність вакцинаційної кампанії. Україна розпочала вакцинацію національними та закордонними вакцинами у 2021 році. На початку вакцинації в країні відбувалися проблеми з поставками вакцин, що затягувало процес їх масштабного впровадження. Однак згодом ситуація з поповненням запасів вакцин у країні поліпшилася, і зараз українська вакцинаційна кампанія активно проводиться. Значна частка населення України змогла отримати щонайменше дві дози вакцини [15, с. 78]. Під час пандемії COVID-19 в Україні влада прийняла ряд заходів з метою запобігання поширенню хвороби та забезпечення національної безпеки. Однак, деякі дії влади були критиковані за неефективність та недостатність.

Одним з головних викликів для влади було забезпечення належного рівня медичного забезпечення та вакцинації населення. У період пандемії в

Україні відбулися зміни в організації та фінансуванні медичної галузі. Однак, зокрема на початку пандемії, було відзначено недостатню кількість захисного обладнання та медичного персоналу, а також проблеми з тестуванням на COVID-19. Крім того, влада була критикована за неефективність у впровадженні карантинних заходів та недостатню підтримку підприємств та громадян, які постраждали від економічних наслідків пандемії. Були також критики за недостатню транспарентність у відкритті інформації про стан поширення хвороби, а також за деякі випадки корупції у процесі закупівлі медичного обладнання та ліків [15, с. 34]. Як і у багатьох інших країнах, дії української влади під час пандемії були далеко від ідеальних. Велика кількість людей захворіла на COVID-19, і в цілому кількість смертей від цієї хвороби була високою. Також було багато критики щодо організації масової вакцинації та недостатньої кількості доступної вакцини в країні. Однак, слід відзначити, що після початку пандемії українська влада швидко реагувала та ввела карантинні заходи з метою обмеження поширення хвороби. Також влада забезпечила матеріальну та фінансову допомогу людям, які були позбавлені роботи через карантинні обмеження.

Проте, були випадки, коли влада не забезпечувала достатньої кількості засобів захисту для медичного персоналу та інших людей, які перебували на передовій боротьби з хворобою. Також було багато критики щодо ефективності системи моніторингу та контролю за поширенням хвороби в країні. Отже, можна сказати, що українська влада не завжди діяла ефективно та належним чином під час пандемії. Проте, слід відзначити, що влада зробила спроби управління ситуацією та намагалася забезпечити допомогу людям, які потребували її найбільше. Також можна згадати вибухи у складах боєприпасів на території Збройних Сил України у 2014 та 2017 роках, що призвело до значних людських втрат та матеріальних збитків. У зв'язку з цим, розгляд питання про відповідальність військових та цивільних чиновників є необхідним елементом політичної відповідальності [47]. У липні 2014 року на складах боєприпасів у м. Світлодарськ Донецької області сталася серія вибухів, які призвели до смерті та поранення більше 20 осіб. Відповідальність

за цей інцидент покладали на Міністерство оборони України та його керівництво. В результаті цього інциденту, генерал-лейтенант Ігор Платницький, начальник Генерального штабу ЗСУ, подав увідставку. У вересні 2017 року на складах боєприпасів в м. Калинівка Вінницької області також сталася серія вибухів, які призвели до смерті та поранення більше 20 осіб, а також до значних матеріальних збитків. Українська влада була критикована за нездатність уникнути цього інциденту та за недостатню охорону складів боєприпасів. Проте, у цьому випадку не було прийнято жодних серйозних заходів щодо відповідальності за цей інцидент, та ніхто з керівників Міністерства оборони України не подав у відставку.

Таким чином, можна сказати, що оцінка політичної відповідальності органів публічної влади в Україні може бути досить складною завданням, оскільки вона залежить від багатьох чинників та може мати різні інтерпретації залежно від точки зору, як наприклад, відповідальність за вибухи у складах боєприпасів у 2014 та 2017 роках була різною. У 2014 році влада пішла на відставку керівника Генерального штабу ЗСУ, що свідчить про визнання своєї відповідальності, проте, у 2017 році, коли сталася подібна трагедія, рівень відповідальності влади був менш очевидним. Незважаючи на те, що було проведено дослідження та зроблено висновки про те, що причиною вибуху стали порушення правил зберігання боєприпасів, відповідальні чиновники не були звільнені з посад або позбавлені інших наслідків.

3.2. Перспективи впровадження управлінських практик політичної відповідальності в Україні

Україна, як і будь-яка інша країна, має свої проблеми з розвитком управлінських практик політичної відповідальності.

Нижче наведено декілька основних проблем у цій сфері:

- недостатня відкритість та прозорість: українські органи влади не завжди надають достатньої інформації про свої дії та рішення, що ускладнює оцінку їхньої політичної відповідальності;
- неспроможність забезпечити реальну відповідальність за некомпетентність

- та недбалість у роботі: у більшості випадків політики не несуть реальної відповідальності за свої дії та рішення, що призводить до безкарності та негативного впливу на якість управління країною;
- неіснування ефективних механізмів контролю за діяльністю політиків та органів влади: існують механізми контролю, але вони не завжди працюють ефективно через недостатню незалежність та професійність контролюючих органів;
 - політична корупція: корупційні схеми влади та політичні впливи на рішення можуть ускладнити оцінку політичної відповідальності та підірвати довіру громадян до владних структур;
 - несистемність управління: відсутність чіткої системи оцінки політичної відповідальності та стандартизації процесу може призвести до несправедливої оцінки діяльності політиків та органів влади [14, с. 55].

Один з конкретних прикладів невдалих рішень української влади в сфері політичної відповідальності – це скандальна підготовка та проведення місцевих виборів у жовтні 2020 року. У зв'язку з пандемією COVID-19, були введені обмеження щодо проведення масових заходів, що стали причиною змін виборчого процесу. Проте, влада не забезпечила належної підготовки та організації виборів, що призвело до численних порушень та незаконностей під час їх проведення. Зокрема, були виявлені випадки підробки виборчих бюлетенів, тиску на виборців, необґрунтовані зміни виборчих діляниць, перешкоджання роботі журналістів та спостерігачів. Ці порушення підірвали довіру до влади та виборчого процесу в цілому. Крім того, цей приклад свідчить про невідповідність української влади вимогам політичної відповідальності та демократичних стандартів.

Україна займається розвитком управлінських практик політичної відповідальності на різних рівнях та в різних сферах. Основні напрямки розвитку управлінських практик політичної відповідальності в Україні включають наступні:

- реформа системи контролю та нагляду: Україна здійснює реформування системи контролю та нагляду, що повинно забезпечити більш ефективну

- роботу контролюючих органів та уникнення корупційних проявів у їх діяльності;
- розвиток електронного урядування: Україна активно впроваджує електронні сервіси та інструменти для забезпечення відкритості та прозорості владних структур, а також для залучення громадськості до прийняття рішень;
 - розширення участі громадян у процесах прийняття рішень: Україна вдосконалює механізми залучення громадськості до процесів прийняття рішень, зокрема шляхом забезпечення громадської експертизи законопроектів та інших рішень;
 - розвиток антикорупційних механізмів: Україна зосереджується на забезпеченні ефективної боротьби з корупцією та розвитку антикорупційних механізмів, зокрема створення Національного антикорупційного бюро, Спеціалізованої антикорупційної прокуратури та електронного декларування майна високопосадовців;
 - підвищення рівня відкритості та прозорості владних структур: Україна забезпечує публічний доступ до багатьох документів, що стосуються роботи владних структур, включаючи звіти, бюджети, рішення та закони. Також в Україні діє закон про доступ до публічної інформації, який зобов'язує державні органи надавати інформацію громадськості за запитом;
 - зміцнення ролі громадськості: в Україні з'являється все більше організацій та ініціатив, які займаються моніторингом діяльності владних структур та підтримкою політичної відповідальності. Також в Україні діє інститут громадських рад, які можуть приймати участь у прийнятті рішень владних структур;
 - розвиток електронного урядування. в Україні активно розвивається електронне урядування, що дозволяє забезпечити більшу прозорість та відкритість діяльності владних структур. Також електронне урядування дозволяє забезпечити більш ефективний контроль за діяльністю владних структур та політичну відповідальність;
 - закріплення відповідальності у законодавстві. в Україні діють закони, які

передбачають відповідальність за порушення законодавства, в тому числі в сфері діяльності владних структур. Також в Україні активно розглядаються законопроекти, які передбачають зміцнення політичної відповідальності, зокрема, щодо відшкодування збитків від дій чиновників [68, с. 61].

Один з прикладів розвитку української влади в сфері політичної відповідальності – прийняття Закону України «Про очищення влади» у 2014 році. Цей закон встановив процедуру перевірки на корупційну причетність державних службовців та високопосадовців, а також унеможливив їх призначення до посад до проведення перевірки. Також він передбачає відповідальність за недостовірну інформацію, надану при проходженні перевірки на корупційну причетність. Це важливий крок в боротьбі з корупцією та забезпеченням відповідальності державних службовців. Проте, необхідно також забезпечити ефективне застосування цього закону та вдосконалити механізми контролю за діями владних осіб.

Також, в Україні впроваджуються деякі концепції політичної відповідальності. Основні концепції політичної відповідальності включають:

- юридична концепція: згідно з цією концепцією, політична відповідальність є юридичним поняттям, що передбачає певний рівень дисципліни, яка забезпечує правильність поведінки та виконання обов'язків. Ця концепція в основному базується на законодавчих актах та регулюється ними.
- політична концепція: згідно з цією концепцією, політична відповідальність передбачає здатність до самокритичного оцінювання та відповідального взяття на себе наслідків за прийняті рішення. Ця концепція передбачає, що політична відповідальність повинна бути моральною, етичною та соціальною, а не тільки юридичною.
- адміністративна концепція: згідно з цією концепцією, політична відповідальність передбачає виконання обов'язків відповідно до процедур, правил та інструкцій, що передбачені законодавством та встановлені управлінськими структурами.
- соціально-психологічна концепція: згідно з цією концепцією, політична відповідальність є засобом збереження суспільного довір'я, а отже, повинна

бути спрямована на забезпечення взаємодії між політиками та громадянами [17].

Перспективи впровадження концепцій політичної відповідальності в Україні залежать від багатьох чинників, зокрема, від політичної волі владних структур, рівня правової культури суспільства, наявності відповідної законодавчої бази, розвитку механізмів контролю та нагляду за діяльністю державних органів.

Юридична концепція передбачає наявність чітких правових норм, що регулюють політичну відповідальність державних службовців та органів влади. Україна має розвинуту систему правових норм, що регулюють питання політичної відповідальності, але існують проблеми з їх реалізацією та ефективністю.

Політична концепція передбачає відповідальність державних органів перед громадськістю та виборцями. Ця концепція передбачає залучення громадськості до процесу контролю за діяльністю державних органів, що може сприяти більш ефективній реалізації політичної відповідальності.

Україна ще не має розвиненої системи громадського контролю за діяльністю державних органів, але така система поступово формується.

Адміністративна концепція передбачає внутрішню систему контролю та нагляду за діяльністю державних органів, включаючи механізми звітності та відповідальності перед вищими органами влади. Україна має розвинуту систему адміністративної відповідальності, але існують проблеми з її ефективністю.

Соціально-психологічна концепція передбачає активну участь громадян у процесах політичної відповідальності та підвищення їхньої освіченості з цього питання. Це може зробити політичну систему більш відкритою та демократичною, зменшити вплив корупції та забезпечити більшу відповідальність органів влади перед громадянами [17].

Отже, з'ясовано перспектива впровадження управлінських практик політичної відповідальності в Україні та проблеми їх розвитку, а також, реалізація будь-якої концепції політичної відповідальності в Україні залежить

від багатьох факторів, таких як політична воля, рівень корупції, рівень освіченості громадян та інше.

3.3. Рекомендації щодо підвищення рівня політичної відповідальності органів публічної влади в Україні

Україні потрібні рекомендації щодо підвищення рівня політичної відповідальності органів публічної влади з кількох причин. По-перше, підвищення рівня політичної відповідальності є одним з ключових елементів демократичного управління. Це дозволяє налагоджувати взаємодію між владою та громадянами, забезпечуючи відкритість та прозорість процесів управління, підвищуючи довіру до владних структур. По-друге, Україна є країною, яка переживає процес демократизації та стабілізації своєї політичної системи. У цьому контексті підвищення рівня політичної відповідальності може допомогти забезпечити сталість демократичних інститутів та захистити їх від зловживань влади. По-третє, підвищення рівня політичної відповідальності може сприяти залученню іноземних інвестицій та розвитку економіки країни. Якщо влада демонструє високий рівень відповідальності перед громадянами та стежить за дотриманням законів та принципів демократії, то це створює сприятливий імідж України на міжнародній арені.

Основні рекомендації щодо підвищення рівня політичної відповідальності органів публічної влади в Україні можуть бути наступними:

- забезпечення відкритості та прозорості роботи владних структур, зокрема шляхом оприлюднення інформації про прийняті рішення та витрачені кошти;
- створення ефективної системи моніторингу діяльності владних структур та забезпечення механізмів контролю за їх діями, за допомогою аудиторських органів, спеціальних комісій, громадських рад або інших структур можна проводити об'єктивний аналіз та звітування;
- розвиток інструментів та практик громадської участі в процесах підготовки та реалізації управлінських рішень, зокрема шляхом проведення консультацій з зацікавленими сторонами та шляхом громадських

- обговорень;
- встановлення дієвого режиму контролю за дотриманням взятих на себе зобов'язань;
 - забезпечення високого професіоналізму та дотримання професійної етики у роботі органів публічної влади, зокрема шляхом розвитку системи оцінювання та підвищення кваліфікації;
 - розвиток інструментів недопущення корупції та вимогливості щодо дотримання законів і правил за допомогою встановлення інструментів публічного доступу до інформації про діяльність публічних органів, включаючи бюджети, угоди, звіти тощо. Це дає можливість громадськості, журналістам та іншим зацікавленим сторонам відстежувати та контролювати дії владних структур;
 - забезпечення незалежності органів публічної влади від впливів бізнесу та політичних технологій в управлінських практиках та у виборчому процесі.

У рамках цього розділу були висвітлено, що оцінка політичної відповідальності органів публічної влади в Україні може є досить складним завданням, оскільки вона залежить від багатьох чинників та може мати різні інтерпретації залежно від точки зору, а також з'ясовано перспективи впровадження управлінських практик політичної відповідальності в Україні та проблеми їх розвитку. Розроблено основні рекомендації щодо підвищення рівня політичної відповідальності органів публічної влади в Україні: забезпечення відкритості та прозорості роботи владних структур, створення ефективної системи моніторингу діяльності владних структур та забезпечення механізмів контролю за їх діями, розвиток інструментів та практик громадської участі в процесах підготовки та реалізації управлінських рішень, встановлення дієвого режиму контролю за дотриманням взятих на себе зобов'язань, забезпечення високого професіоналізму та дотримання професійної етики у роботі органів публічної влади, розвиток інструментів недопущення корупції та вимогливості щодо дотримання законів і правил, забезпечення незалежності органів публічної влади від впливів бізнесу та політичних технологій в управлінських практиках та у виборчому процесі.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження доцільно зробити наступні висновки:

1. Узагальнено теоретичні підходи до дослідження проблем політичної відповідальності органів публічної влади в історичній ретроспективі та на сучасному етапі розвитку українського суспільства. Політична відповідальність органів публічної влади розглядається як одна з основних засад демократії, що обумовлює контроль та баланс влади, захищає права та свободи громадян, підвищує якість публічного управління та забезпечує відповідність правового поля та державних політик потребам суспільства. Відкритий та прозорий характер діяльності управлінських структур, надає громадянськості можливість оцінити їхню роботу та зрозуміти, як суть управлінських рішень, так і дієвість інструментів їх впровадження. Аргументовано, що питання політичної відповідальності органів публічної влади в галузі науки публічного управління в сучасній Україні досліджуються недостатньо. Водночас, науковці в галузі публічного управління політичних наук, права та соціології приділяють увагу цій проблематиці. Узагальнення питання в історичній ретроспективі дозволило систематизувати еволюцію політичної відповідальності в Україні, визначити та охарактеризувати основні етапи. Стан політичної відповідальності органів публічної влади в сучасній Україні є складним та потребує покращення. Сучасна Україна стикається зі складними викликами щодо політичної відповідальності. Правильна реалізація політичної відповідальності є важливим елементом будівництва сильної, демократичної та стабільної держави. Розглянувши сучасну політичну ситуацію в Україні, можна зробити наступні висновки:

- боротьба з корупцією: Україна продовжує боротьбу зі системною корупцією, що становить серйозну загрозу політичній відповідальності. Важливо зміцнювати антикорупційні органи, створювати ефективні механізми контролю та забезпечувати їх незалежність;
- прозорість та відкритість: забезпечення прозорості в політичних процесах, включаючи прийняття рішень, розподіл ресурсів та звітність перед

- громадськістю, є важливим елементом політичної відповідальності;
- європейська інтеграція: приближення до європейських норм та цінностей допоможе українським політикам бути відповідальними перед своїми виборцями та дотримуватися високих стандартів етики та демократії;
 - зміцнення правової системи: ефективна правова система, незалежність судів та відповідна робота правоохоронних органів є необхідними для забезпечення політичної відповідальності в Україні.

2. У характеристиках зарубіжного досвіду забезпечення політичної відповідальності органів публічної влади, наголошено ті його аспекти, що доцільно використати в Україні:

- незалежність інституцій: забезпечення незалежності антикорупційних органів, судової системи та інших контролюючих органів від політичного впливу є важливим елементом забезпечення політичної відповідальності. Потрібно запровадити механізми, що гарантують їх незалежність та ефективну роботу;
- громадський контроль: важливо розширити можливості громадськості та громадських організацій здійснювати контроль над діяльністю владних структур. Запровадження механізмів громадських слухань, публічного обговорення та звітності перед громадськістю може підвищити рівень відповідальності політичних діячів;
- публічна звітність: політичні партії та кандидати повинні регулярно публікувати інформацію про джерела фінансування своїх кампаній, витрати та внески від громадян та інших джерел. Це допоможе запобігти недекларованому фінансуванню та корупції;
- обмеження фінансування владних структур: встановлення обмежень на внески від окремих осіб, компаній та інших джерел фінансування може запобігти впливу багатих донорів на політичний процес. Це сприятиме більш рівному доступу до ресурсів та зниженню корупційних ризиків. Впровадження позитивного зарубіжного досвіду дозволяє урахувати контекст конкретної інституційної та культурної специфіки в Україні.

3. Аналіз дозволив розкрити правові механізми та розглянути вітчизняний досвід. Вітчизняний досвід політичної відповідальності в Україні показує, що це питання є важливим аспектом демократичного розвитку країни. В Україні прийняті необхідні для забезпечення політичної відповідальності влади законодавчі акти, що передбачають відповідальність посадових осіб за корупцію, кримінальні правопорушення та негідну поведінку, тощо. А також, створені спеціалізовані органи контролю, наприклад, Національне антикорупційне бюро та Спеціалізована антикорупційна прокуратура, які здійснюють контроль та розслідування випадків корупції серед посадових осіб. Проте, реалізація політичної відповідальності в Україні все ще стикається з рядом викликів: реальна незалежність гілок влади, зокрема, судової системи; корупція на всіх рівнях політичного управління; політичний вплив на розслідування та покарання та ін., це лише кілька з проблем, які потребують уваги та адекватної відповіді.

4. Ефективність політичної відповідальності аргументовано як чинник демократизації суспільства та управління політичної влади. В умовах демократичних реформ, створення інфраструктури запобігання корупції, позитивні зміни в системі підготовки кадрів публічної служби, підвищили рівень довіри населення до влади. В Україні були прийняті законодавчі та інституційні зміни для зміцнення політичної відповідальності в останні роки, включаючи створення Національного агентства з питань запобігання корупції, реформи публічної влади, а також реформу судової системи. Ці зміни мають на меті забезпечити більш ефективну боротьбу з корупцією та забезпечення відповідальності для урядових посадовців. Крім того, важливою складовою ефективності політичної відповідальності в кризових умовах є довіра населення до влади. Довіра може бути зміцнена за допомогою відкритості влади, прозорості прийняття рішень та активної участі громадськості в політичному процесі.

5. Внаслідок дослідження виявлено проблеми та визначено перспективи розвитку управлінських практик забезпечення політичної відповідальності в Україні. Україна, як і будь-яка інша країна, має свої проблеми з розвитком

управлінських практик політичної відповідальності. Нижче наведено декілька основних проблем у цій сфері:

- недостатня відкритість та прозорість: українські органи влади не завжди надають достатньої інформації про свої дії та рішення, що ускладнює оцінку їхньої політичної відповідальності;
- неспроможність забезпечити реальну відповідальність за некомпетентність та недбалість у роботі: у більшості випадків політики не несуть реальної відповідальності за свої дії та рішення, що призводить до безкарності та негативного впливу на якість управління країною;
- неіснування ефективних механізмів контролю задіяльністю політиків та органів влади: існують механізми контролю, але вони не завжди працюють ефективно через недостатню незалежність та професійність контролюючих органів;
- політична корупція: корупційні схеми влади та політичні впливи на рішення можуть ускладнити оцінку політичної відповідальності та підірвати довіру громадян до владних структур;
- несистемність управління: відсутність чіткої системи оцінки політичної відповідальності та стандартизації процесу може призвести до несправедливої оцінки діяльності політиків та органів влади.

Україна займається розвитком управлінських практик політичної відповідальності на різних рівнях та в різних сферах. Основні напрямки розвитку управлінських практик політичної відповідальності в Україні включають наступні:

- розвиток електронного урядування: Україна активно впроваджує електронні сервіси та інструменти для забезпечення відкритості та прозорості владних структур, а також для залучення громадськості до прийняття рішень;
- розширення участі громадян у процесах прийняття рішень: Україна вдосконалює механізми залучення громадськості до процесів прийняття рішень, зокрема шляхом забезпечення громадської експертизи законопроектів та інших рішень;
- розвиток антикорупційних механізмів: Україна зосереджується на

забезпеченні ефективної боротьби з корупцією та розвитку антикорупційних механізмів, зокрема створення Національного антикорупційного бюро, Спеціалізованої антикорупційної прокуратури та електронного декларування майна високопосадовців;

- підвищення рівня відкритості та прозорості владних структур: Україна забезпечує публічний доступ до багатьох документів, що стосуються роботи владних структур, включаючи звіти, бюджети, рішення та закони.

6. На підставі дослідження розроблено пропозиції з удосконалення законодавства щодо забезпечення політичної відповідальності органів публічної влади в Україні. Основні рекомендації щодо підвищення рівня політичної відповідальності органів публічної влади в Україні можуть бути наступними:

- забезпечення відкритості та прозорості роботи владних структур, зокрема шляхом оприлюднення інформації про прийняті рішення та витрачені кошти;
- створення ефективної системи моніторингу діяльності владних структур та забезпечення механізмів контролю за їх діями, за допомогою аудиторських органів, спеціальних комісій, громадських рад або інших структур можна проводити об'єктивний аналіз та звітування;
- розвиток інструментів та практик громадської участі в процесах підготовки та реалізації управлінських рішень, зокрема шляхом проведення консультацій з зацікавленими сторонами та шляхом громадських обговорень;
- встановлення дієвого режиму контролю за дотриманням взятих на себе зобов'язань;
- забезпечення високого професіоналізму та дотримання професійної етики у роботі органів публічної влади, зокрема шляхом розвитку системи оцінювання та підвищення кваліфікації;
- розвиток інструментів недопущення корупції та вимогливості щодо дотримання законів і правил за допомогою встановлення інструментів публічного доступу до інформації про діяльність публічних органів,

- включаючи бюджети, угоди, звіти тощо, це дає можливість громадськості, журналістам та іншим зацікавленим сторонам відстежувати та контролювати дії владних структур;
- забезпечення незалежності органів публічної влади від впливів бізнесу та політичних технологій в управлінських практиках та у виборчому процесі, зокрема встановлення меж на пожертвування та джерел фінансування дозволить запобігти неправомірному впливу бізнесу на політичну систему.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Адашис Л.І. Зв'язок депутатів із виборцями: політична відповідальність чи імперативний мандат? *Вісник АМСУ. Серія: «Право»*. 2014. № 2 (13).
2. Акоморна К., Зал Д. Імпічмент у системі стримувань і противаг: досвід країн американського континенту. *Конституційне право*. 2020. №5.
3. Андреев С.С. Політична довіра та політична відповідальність. *Соціально-політ, журнал*. 1992. № 10. С. 29-43.
4. Баркар Д. Президент фігурує у кримінальній справі: під які розслідування потрапляли попередники Зеленського. 2019. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30107665.html>
5. Верховна Рада України . URL : <https://www.rada.gov.ua/>
6. Види й форми міжнародно-правової відповідальності. URL : http://megalib.com.ua/content/10474_Vidi_i_formi_mijnarodno_ppravovoi_vidpovidalnosti.html
7. Войтович Р. Праймеріз як інструмент оптимізації виборчих технологій в Україні. *Наукові записки*. Вип. 50. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/voitovych_praimeriz.pdf
8. Гаращук В.М. Актуальні проблеми боротьби з корупцією в Україні: монографія / В. М. Гаращук, А. О. Мухатаєв. Х. : Право, 2010. 144 с.
9. Глизнер С. Поняття, типи та причини запровадження децентралізації в Україні. *Політикус*. URL: http://politicus.od.ua/1_2019/6.pdf
10. Горчаков Д.П. Вивчення поняття політичної відповідальності у вітчизняній науці: URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a1c36d45-252e-40c6-bed6-0f6cf613ac24/content>
11. Грабовська І. Єврореволюція як Революція Гідності в контексті цивілізаційної проблематики. *Філософська думка*. 2014. № 6. С. 39-45. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Philos_2014_6_5_46.
12. Губар О. Президент Зеленський розпустив Верховну Раду – 2019. URL: <http://surl.li/gvsih>

13. Жмудський Р. Аналіз суспільних орієнтацій державних службовців України у контексті забезпечення політичної відповідальності влади. 2013.
14. Жмудський Р. Політична відповідальність у державному управлінні. 2011.
15. Забуга Ю. Досвід України у боротьбі з пандемією COVID-19. 2021.
16. 3У «Про запобігання корупції». URL: https://ips.ligazakon.net/document/T14_1700?an=6&ed=2018_08_31
17. 3У «Про політичну відповідальність в Україні». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JF4UM00A?an=3>
18. Зубенко Г.В. Форми парламентської відповідальності члена уряду: порівняльно правовий аспект. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «ПРАВО»*. 2019. Вип. 27. С. 49-54. Йонас Г. Принцип відповідальності. *У пошуках етики для технологічної цивілізації*. К. : Лібра, 2001. 400 с.
19. Кабінет Міністрів України розпорядження від 8 вересня 2021 р. N 1048-р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KR211048>
20. Кафарський В.М. Політична і конституційно-правова відповідальність. *Держава і право*. К., 2010. Вип. 48.
21. Квентін Р., Тільмана Х. Інструментарій із підготовки кодексів поведінки депутатів парламенту. Партнерство на підтримку належного управління II (2019-2021) Регіональний проект «Посилення заходів щодо запобігання та боротьби з економічними злочинами». URL : <https://rm.coe.int/eccd-pggii-reg-tp-code-of-conduct-03-2019-ru-fin-2754-7315-4305-v-1/1680a271cb>
22. Коврига О.С. Взаємодія органів державної влади з громадськістю в системі державного управління України. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. 2020. Том 31 (70). № 2. С.109-114.

- 23.Константинівська А. А як у них? Інструмент парламентського контролю – інтерпеляція. URL : <https://rada.oporaua.org/analitika/a-iak-u-nykh/22406-a-iak-u-nykh-instrument-parlamentskoho-kontroliu-interpeliatsiia>
- 24.Константинов Ф.В. Особистість при соціалізмі. М.: Наука, 1968. 26. Конституція України. Київ: Атіка, 1998. С.20-34.
- 25.Конституція Української Народної Республіки (Статут про державний устрій, права і вільності УНР). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0002300-18#Text>
- 26.Кравченко М.В. Запобігання та протидія корупції в соціальній сфері як чинник модернізації українського суспільства. *Актуальні проблеми державного управління*. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2014. Вип. 2 (58). С. 103–107.
- 27.Кресіна І., Балан С. Політична відповідальність: суть, ознаки, особливості. Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького, 2009.
- 28.Кругова К. Постколоніальне мислення українців: історія і наслідки – 2022. URL : https://svidomi.in.ua/page/07_08_2022_070225
- 29.Кузик П.М. Забезпечення нормативно-правового механізму державного управління безпекою виборів в Україні. *Публічне урядування*. 2021. №1 (29). С. 74-78.
- 30.Лещух А.Р. Конституційна процесуальна відповідальність як складова правового процесуального статусу суб'єкта державно-владних відносин. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2018. №1. С. 19-27.
- 31.Майорова Л. Політична відповідальність українських партій: аналіз виборчих кампаній 2015-2020 рр. 2021. URL: <https://theses.oa.edu.ua/DATA/2474/%D0%9C%D0%B0%D0%B9%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%9B.%D0%A1.pdf>
- 32.Малкіна Г. Політична відповідальність глави держави. *Політичний менеджмент*. 2008. № 2(29). С. 42-50.

33. Малкіна Г. Політична відповідальність парламенту в системі вищих органів державної влади. К., 2009. Вип. 18.
34. Малкіна Г. Сучасна українська політика. *Політики і політологи*. 2010. № 37. Мельник Ю. Політична відповідальність в контексті гармонізації суспільних та особистих інтересів – 2021. URL : <https://cutt.ly/u6OCmZs>
35. Мехасія О. Генеза розвитку міжнародних організацій як інституціоналізованого механізму міжнародного співробітництва. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2014. № 6. С. 62-69.
36. Мішин В.М. Механізм відповідальності влади. Дніпропетровськ: Центр політичного аналізу. 2001.
37. Мордовець М.В. Громадянська активність в Україні: динаміка та основні форми. *Актуальні проблеми політики*. 2014. Вип. 53. С.241-252.
38. Наливайко Л. Конституційно-правова відповідальність: критерії класифікації та види. *Віче*. 1999. № 10. С. 31.
39. Наталіна Н. Війна в Україні крізь призму безсуб'єктності політики – 2022. URL : <https://jpl.donnu.edu.ua/article/view/12179>
40. Незалежна Україна в сучасному світі. URL : https://arm.naiu.kiev.ua/books/history/material/navmat/tema_9/lekcia.html
41. Неприцька Т. Конструювання цілісного механізму політичної відповідальності української політичної еліти: URL: <http://www.social-science.com.ua/>
42. Новак-Каляєва Л. Сучасні тенденції розвитку публічного управління: європейський контекст і Україна. Публічне управління в Україні: проблеми і перспективи розвитку : монографія / кол. авт. ; за заг. ред. проф. П.Петровського – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2020. С. 58–85.
43. Новини. Прес-служба. Тактичні навчання з ліквідації умовної пожежі в ДП «Славське ЛГ» – 2021. URL : <https://nubip.edu.ua/node/93412>
44. Пагулич Р. Вибухи на військових складах: як розслідуються і які висновки зробили – 2019. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/donbass-realii/29937425.html>

45. Петькун С.М. Концепція сервісної держави на сучасному етапі розвитку України. *Grundlagen der modernen wissenschaftlichen Forschung der Sammlung wissenschaftlicher Arbeiten «ΛΟΓΟΣ» zu den Materialien der III internationalen wissenschaftlich-praktischen Konferenz*. Zürich, 31. März. 2023. Zürich-Vinnitsia: BOLESWA Publishers & Europäische Wissenschaftsplattform, 2023. С. 50-51.
46. Політична влада і опозиція в Україні: порівняльний аналіз із зарубіжними країнами : монограф.; за заг.ред. Ф.М.Рудича. - К.: ІПіЕНД ім.І.Ф.Кураса НАН України. 2016. 488 с.
47. Політична освіта в Україні: стан і перспективи удосконалення. Проект здійснено за сприяння Представництва Фонду Ганса Зайделя в Україні. Київ, 2019. 145 с.
48. Політична свідомість і політична культура. URL: [https://arm.naiiau.kiev.ua/books/politolog\(2018-11-14\)/lec/lec8.html](https://arm.naiiau.kiev.ua/books/politolog(2018-11-14)/lec/lec8.html)
49. Політичний процес у незалежній Україні: підсумки і проблеми. Київ : Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2021. 704 с.
50. Політологічний енциклопедичний словник / упоряд. Горбатенко В. П.; ред. Шемшученко Ю. С., Бабкіна В. Д. 2-е вид., доп. і переробл. Київ: Генеза, 2004. 736 с.
51. Політологія: навч. посіб. Суб'єкти політики. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-8428.html>
52. Полянська В.Ю. Медіація політичних конфліктів як інструмент гармонізації політичних відносин. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України*. 2014. Вип. 4-5. С. 121-129.
53. Пономаренко А.Б. Політична відповідальність народу. *Політичне життя*. Вінниця : Донецький національний університет ім. В. Стуса, 2019. №1. С. 31–36. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pollife_2019_1_6

54. Постригань Г., Олещук П., Лекції з дисципліни «Практична політологія» для студентів спеціальності 052 «Політологія» освітнього рівня «Бакалавр» ОПП «Політологія» – 2021. URL: http://philosophy.univ.kiev.ua/uploads/editor/Images/Kafedry/Polit_nauk/lekcii_z_praktychnoyi_politologii.pdf
55. Президент України – URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%B5%D0%B7%D0%B8%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%82_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8
56. Публічне управління та адміністрування: актуальні проблеми теорії та практики: тези доповідей I Всеукраїнської науково-практичної інтернетконференції студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Київ, 22.12.2022 р.), К.: ДУТ, 2022. 179 с.
57. Рада Європи – 2022. URL : <https://coe.mfa.gov.ua/pro-radu-yevropi/2550-about>
58. Регулювання імпичменту президента в Україні й окремих зарубіжних країнах *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 4. С. 59-66.
59. Розумний М. Розвиток політичної системи України: виклики і загрози – 2008. URL: <http://surl.li/hbdsa>
60. Романюк П.В. Вільний мандат як елемент представницької демократії: історико-теоретичні нотатки. *Право та інновації*. 2015. № 3 (11). С.145-153.
61. Самуйлік М.М. Політична відповідальність: специфіка, структура, функціонування: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02. Одеса, 1997. С. 13-17.
62. Синьокий О., Ковриженко Д. Природа представницького мандату: українська практика та зарубіжний досвід. *Парламент*. 2009. №14. 28 с.
63. Сьох К. Механізми вирішення виборчих спорів в Україні – 2019. URL : <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/6/36.pdf>

- 64.Сюсько М. Проблемні питання політичної відповідальності політичних партій в Україні: правовий аспект. URL : <https://cutt.ly/P6OBOqb>
- 65.Тимофєєв С.П. Політика і управління: навчально-практичні рекомендації дисципліни «Політика і управління» для студентів спеціальності 8.15010009 «Місьцеве самоврядування» / С. П. Тимофєєв, О. М. Штирбов, В. І. Андріяш. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2015. 88 с.
- 66.Торяник В. М. Взаємна політична відповідальність державної влади і громадянина в сучасній правовій державі : автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02. Дніпропетровськ, 2006. 17 с.
- 67.Україна та Римський статут: чому треба ратифікувати цей договір? – 2023. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3691045-ukraina-ta-rimskij-statut-comu-treba-ratifikuvati-cej-dogovir.html>
- 68.Українська правда. Зеленський звільнив першого заступника Баканова – 2021. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2021/07/23/7301511/>
- 69.Українська правда. Яценюк оголосив про відставку – 2016. URL : <https://www.pravda.com.ua/news/2016/04/10/7105021/>
- 70.Українська практика та зарубіжний досвід. URL : https://www.kas.de/c/document_library/get_file?uuid=0c9896a0-9e84-4e74-0d77-d7f6ebd6d6f0&groupId=252038
- 71.Хронологія війни на сході України. URL: <http://surl.li/hbcmm>
- 72.Яременко С. Електронне декларування – 2016: деякі нюанси – 2016. URL: <https://buhgalter.com.ua/articles/zapobigannya-ta-protydiya-koruptsii/elektronne-deklaruvannya-2016-deyaki-nyuansi/>
- 73.Ворысова А., Механізми громадського контролю за органами місцевого самоврядування – 2020. URL: <https://www.prostir.ua/?news=mehanizmy-hromadskoho-kontrolyu-za-orhanamy-mistsevoho-samovryaduvannya>
- 74.Бу admin. Княжицький розповів, у чому недоліки законопроекту про ринок землі у проголосованій сьогодні редакції – 2020. URL: <http://surl.li/hslyc>